

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV, v. v. i.,
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie*

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Dana Gu-
ričanová, Robert Hammel, Re-
náta Hlavatá, Ingrid Hrubaničo-
vá, Martin Chochol, Bronislava
Chocholová, Ján Kačala, Natália
Kolenčíková, Ľubor Králik, Jana
Levícká, Sibyla Mislovičová,
Slavomír Ondrejovič, Lucia Mol-
nár Šatinská, Iveta Vančová, Pa-
vol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- KAČALA, Ján: Nekongruentná a čias-
točne kongruentná predikatívna syn-
tagma 129
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Apelatíva *strun-
ga, urva, urvisko* a *zarva* a ich odraz
v propriálnej lexike 143

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi-
chal – VANČOVÁ, Iveta: Nové a re-
vidované slovenské mená dovážaných,
zavlečených, pestovaných a ďalších
na Slovensku známych cudzokrajných
cievnatých rastlín. 2. Druhy rodov za-
čínajúcich sa písmenom D – F 154
- BAČOVÁ, Mária: Latinsko-slovensko-
česko-rusko-bieloruský slovník ofi-
ciálnych názvov liečivých rastlín. 6. časť
(P – R) 164

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- Pomenovania svätójánskej mušky v slo-
venských nárečiach. E. Dvornická .. 172

ROZLIČNOSTI

- Môžeme si predplatiť službu, ktorá je
zadarmo? D. Nemcová 181

SPRÁVY A POSUDKY

- Kodifikácia v Pravidlách slovenského
pravopisu (1931 – 2013). P. Žigo 185

SPYTOVALI STE SA

Budeme cestovať *za lacno*? J. Pálení-
ková 190

Z WEBOVEJ PORADNE

Skloňovanie slova *router* 192

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 56, 2022, č. 3 (24. 6. 2022). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2022

Cena 1,50 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Nekongruentná a čiastočne kongruentná predikatívna syntagma

JÁN KAČALA

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstract: In syntactic works on Slovak, the congruence of the grammatical predicate with the grammatical subject is generally evaluated as a characteristic feature of predication. The author shows that numerous types of two-part sentences lack this feature. In general, the congruence of a predication is conditioned by the construction of the grammatical subject: when the position of the grammatical subject is occupied by a nominalization that is unable to express the syntactic person as an integral feature of the grammatical subject, we are faced with an incongruent predication. In addition to incongruent predication, there is partially congruent predication, when the grammatical predicate is divided into constituent parts, where the main clause contains both a congruent form of the auxiliary verb and a congruent referring element in the form of a pronoun referring to the subordinate clause, which, as an incongruent part, expresses the content component of the grammatical predicate.

Key words: predication, congruent predication, incongruent predication, partially congruent predication, grammatical subject, grammatical predicate

V syntaktických prácach o slovenčine sa jestvovanie predikatívnej kongruencie, čiže zhody medzi prísudkom a podmetom dvojčlennej vety, vo všeobecnosti pokladá za charakteristický, ak nie priam aj bytostný znak predikatívnej syntagmy a tento znak sa zvyčajne konštatuje hneď pri základnom vymedzení týchto dvoch vetných členov. Môžeme to podoprieť aj stanoviskom najpovolanejšieho slovenského syntaktika v období po roku 1945 Jozefa Ružičku z jeho textu o základných sporných otázkach slovenskej skladby z roku 1959. Ako „predbežnú pracovnú definíciu“ podmetu v tomto texte totiž navrhoval takúto formuláciu: „Podmet je základný a nezávislý vetný člen dvojčlennej vety vyjadrený podstatným menom (alebo jeho zástupkou) v pomenovacom tvare. Podmet vyvoláva zhodu prísudku v gramatických kategóriách čísla, osoby, rodu a pádu.“ (Ružička, 1959, s. 22) A takýto postoj sa aj priamo premietal do textov určených na široké využívanie, osobitne do študijných materiálov. Medzi také rátame najmä Slovenskú gramatiku od trojice autorov Eugen Pauliny – Jozef Ružička – Jozef Štolc, v ktorej ostatnom, piatom vydaní z roku 1968 sa o vlastnej syntaktickej stránke podmetu tiež píše takto: „Podmet je východiskovým bodom pre gramatickú stavbu vety. S podmetom sa zhoduje prísudok.“ (c. d., s. 365) Ako výrazná sa táto stránka podmetu javí aj v oficiálnom učebnom texte s názvom Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax z roku 1982, ktorého autormi sú Ján Oravec a Eugénia Bajzíkova. Tu sa predkladá takáto definícia podmetu: „Podmet je gramaticky hlavný člen dvojčlennej vety, ktorý ako priamy záväzný konštituent prísudkovej časti vetného jadra predurčuje prísudku formu zhodou a sám na základe valenčných potrieb prísudku má formu nominatívu.“ (Oravec – Bajzíkova, 1982, s. 78)

So zreteľom na najtypickejšie a zároveň najčastejšie prípady predikatívnej syntagmy takéto zistenie istotne platí, ale ako všeobecne platný poznatok o tomto druhu syntagmy sa to nedá tvrdiť, keďže sa vyskytuje viac a rozmanitých druhov predikatívnych syntagiem, pri ktorých takýto poznatok neplatí a pri ktorých zisťujeme jestvovanie nekongruencie, čiže nezhody medzi týmito dvoma základnými vetnými členmi, utvárajúcimi gramatické a sémantické jadro dvojčlennej vety. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že bez predikatívnej kongruencie sú také dvojčlenné vety, ktoré nemajú v pozícii východiskového bodu takejto vety meno v tvare nominatívu singuláru alebo plurálu ako najtypickejšieho tvaru na stvárnenie

podmetu, schopného vyjadrovať syntaktickú osobu; ide teda o vety s mimonominatívnym menom v pozícii podmetu, ďalej so slovesom, najmä s tvarom neurčitku, s neplnovýznamovými slovnými druhmi alebo inou nesklôňovateľnou podobou slova či so značkou v pozícii podmetu, ďalej s citoslovcom v takejto pozícii alebo napokon s podmetovou vedľajšou vetou. Sú to všetko jazykové prostriedky, ktoré svojím tvarovým uspošobením nie sú schopné vyvolávať zhodu syntakticky podradeného vetného člena, t. j. v danom prípade prísudku, v zodpovedajúcich kongruenčných gramatických kategóriách. Takáto schopnosť im chýba preto, že svojou formou nemôžu vyjadrovať syntaktickú osobu viazanú na pozíciu podmetu; táto pozícia je teda obsadená menom alebo výrazom, s ktorým sa syntaktická osoba nemôže spájať. Preto tu vravíme o nekongruentnej predikatívnej syntagme (čiže o nezhodnom prísudkovom sklade). Zreteľným prejavom nekongruencie je „neutrálny“ tvar prísudkového slovesa v podobe tretej osoby jednotného čísla stredného rodu, ktorý je charakteristický aj pre tvar neosobných slovies, ako aj neosobných tvarov osobných slovies a ktorý tak môžeme označiť za najtypickejší znak takých slovesných tvarov, ktoré nemajú schopnosť zhodovať sa so svojím syntakticky nadradeným vetným členom, t. j. s podmetom. Túto tému sme podrobnejšie rozobrali v samostatnej stati, venovanej neutru ako signálu nekongruencie syntaktických jednotiek v syntagme (pozri Kačala, 2005).

Najprv si pripomeňme, o ktoré kongruenčné kategórie pri regulárnej kongruentnej predikatívnej syntagme ide. Na vete *I môj život bol tam jednotvárny, bez spoločnosti.* (I. Krasko) s podmetovým menom *život* a so zloženým slovesno-menným prísudkom *bol jednotvárny, bez spoločnosti* zreteľne vidno zhodu prísudku s podmetom v slovesných, ako aj v menných kongruenčných kategóriách osoby, čísla, gramatického rodu a pádu, a to v prvej časti zloženého slovesno-menného prísudku v podobe *bol jednotvárny*, pričom uvedené kategórie sú medzi obidvoma súčasťami rozložené tak, že na slovesnom tvare *bol* sú vyznačené kategórie slovesnej osoby, čísla a gramatického rodu, kým na tvare prídavného mena *jednotvárny* možno zistiť prítomnosť menných kategórií gramatického rodu, čísla a pádu. Naproti tomu v druhej časti tohto zloženého prísudku s viacnásobnou mennou časťou, ktorá má predložkový tvar *bez spoločnosti*, už o zhodu nejde. Hodno pripomenúť aj to, že daktoré kongruenčné gramatické kategórie sa v uvedenej forme

zloženého prísudku opakujú, sú teda duplicitné; také sú menné gramatické kategórie gramatického rodu a čísla, ktoré sa vyskytujú na oboch súčastiach tohto zloženého slovesno-menného prísudku. Pravdaže, opakovaný výskyt menných gramatických kategórií je dobre známy aj z mennej základnej syntagmy so zhodným prívlastkom typu *pekná báseň*.

Z toho možno usudzovať, že zhoda ako syntaktický spôsob a prostriedok na vyjadrenie syntaktickej spolupatričnosti slovných jednotiek má v našom jazyku výrazné postavenie a v istých prípadoch aj vysokú mieru záväznosti. A zhoda ako jeden z najvýraznejších spôsobov na vyjadrenie syntaktického vzťahu v danom prípade, keď ide o príslušný súbor zhodných gramatických kategórií, nás plne oprávňuje hovoriť aj o jestvovaní osobitného typu syntagmy – o predikatívnej syntagme, ktorá sa tak zaraďuje medzi početné ďalšie syntagmy vybudované na vzťahu syntaktickej závislosti ako obsahovej stránke syntagmatickej konštrukcie. V danej súvislosti sa žiada pripomenúť, že konštatovanie takejto predikatívnej syntagmy nie je v protirečení s prvotnou a bytostnou dimenziou takéhoto spojenia medzi podmetom a prísudkom, ktoré má vetotvornú platnosť a vyznačuje sa teda prítomnosťou aktualizácie ako vetotvorného aktu. Pri takto vnímanom spojení účinkujú celkom iné jazykové kategórie, t. j. predikačné, a tie spájajú jazykové stvárnenie danej skutočnosti so samou skutočnosťou ako predmetom našej výpovede. Najdôležitejším rozdielom medzi obidvoma typmi spojení je to, že kým predikačné kategórie spôsobu a času ako vetotvorné ukazujú von z jazyka, do mimojazykovej skutočnosti, ktorá nás inšpirovala na zaujatie istého komunikačného stanoviska, kongruenčné kategórie sú vlastnou vecou jazyka a ukazujú dovnútra jazyka, na vlastné vnútrojazykové pomery, čiže na vzťahy medzi jazykovými jednotkami.

Je všeobecne známe, že menná súčasť zloženého slovesno-menného prísudku môže v našom jazyku mať aj formu inštrumentálu, a tak pri rozdielnom páde medzi podmetovým menom a menom ako súčasťou zloženého slovesno-menného prísudku už o zhodu v páde nejde. Vidíme to na príklade *Forma sa tak stala záchrannou kotvou moderného umenia* (J. Švantner). Na druhej strane zhoda v gramatickom rode, keď to umožňuje slovesný tvar, sa zachováva, čiže v danom prípade: *forma sa stala*.

Celkove možno v našom jazyku hovoriť o šiestich typoch viet s nekongruentnou predikatívnou syntagmou:

1. Dvojčlenná veta s genitívnym podmetom, pričom prísudok v nej môže byť vyjadrený ako jednoduchý slovesný prísudok, ako zložený slovesno-slovesný prísudok a napokon ako zložený slovesno-menný alebo širšie: slovesno-neslovesný prísudok. V takýchto vetách máme často do činenia s prísudkom vyjadreným príslušným tvarom plnovýznamového slovesa *byť* s významom existencie alebo výskytu. Tému podmetového genitívu dôkladne rozobral Jozef Ružička v rovnomennej štúdií z roku 1957 (porov. Ružička, 1957). Uvedieme niektoré príklady z literárnej praxe:

Pil a pil bez prestania, až naostatok, keď už vo vedre bolo vody len na dne, zdvihol ho a vycedil si ju do hrdla. (L. Ondrejov) – Prídu chvíle, že niet východu z núdze, zo strasti, že si bez nádeje... (I. Krasko) – Hľa, tam stála a tam jej už niet. (I. Krasko) – Ako to už býva, mali do toho čo hovoriť nielen odborníci (veď len posudzovateľov sa vystriedalo asi desať), ale aj a najmä ideológovia. (P. Mišák) – Knih na pultoch neprestajne ubúdalo. (úzus) – Človek sotva stačí povykonávať všetky povinnosti, najmä keď ich neúmerne so silami pribúda. (J. Švantner) – „Kieho beŕaha sme si to vpustili do domu?!“ vykrikuje Katra, keď ho už ani na dvore nebolo. (L. Ondrejov) – V krajine, kde feudálneho poddanstva nieto, panuje pokoj a bezpečnosť. (L. Štúr) – /Hvezdári a novinári/ začali hlásať svetu, že zimy vôbec nebude a že uprostred zimy budú najväčšie horúčavy. (L. Ondrejov) – Rovnako ani v iných prameňoch niet ani slova o tejto zemepisnej končine, ktorá sa údajne nachádza v Malej Ázii. (J. Švantner) – Park vonia jazmínom. Obecenstva je plno, zvlášte mnoho dám. (I. Krasko) – Povetrím zaveje vetrika voňavého, toho vetrika, čo niekde bude striasať z kvetov rannú ligotavú rosu. (A. Bednár) – Zazvonili druhý raz a hrnie sa sveta pred kostol. (M. Kukučín) – Pokiaľ ide o vzťah k sylabotonizmu, medzi Dohnánym a Záborským niet rozdielu. (V. Turčány) – Hlavovej a srdcovej roboty rozložilo sa pred ním toľko, že si rozdelil čas na dve polovice. (F. Hečko) – My ponosy zbierame a na sneme krajinskom prednášame, ale keby sme ľudu ponosy pozbierali, aké množstvo by sa ich našlo! (L. Štúr)

2. Dvojčlenná veta so zloženým subjektom realizovaným genitívnou kvantitatívnou modifikáciou gramatického podmetu, pričom prísudok v nej sa rovnako ako pri predchádzajúcom type môže vyjadriť ako jednoduchý slovesný prísudok, ako zložený slovesno-slovesný prísudok a naostatok aj ako zložený slovesno-menný alebo slovesno-neslovesný prísudok. Tento

typ podmetu sme podrobnejšie opísali v stati z roku 2002 (porov. Kačala, 2002). Príklady:

Na nebi sa skvie tisíce a tisíce hviezd. (M. Kukučín) – Dvoje mocných rúk sa chvelo, / jemne chvelo. / Dvoje rúk by všetko, všetko / oželelo. (I. Krasko) – „Chyťte ho!“ – No len no! sadkajte si málo, / ešte mi tu kvapka vínečka zostalo. (Ján Botto) – Magdaléna, skríkol som od radosti nad jej telom a v očiach zajasalo sa mi toľko hviezd, koľko ich len bolo tej noci na nebi. (M. Figuli) – K významu a zmyslu literárneho diela, k odkrytiu a pochopeniu jeho posolstva vedie viacero ciest, pričom každá z nich zdôrazňuje niektorý z aspektov jeho špecifickej umeleckej reality. (J. Švantner) – Do súťaže ovocných štiav a nealkoholických nápojov bolo prihlásených 37 výrobkov z dvoch krajín. (F. Malík) – Tak je to už aj tu, no. Na druhej strane, v Bzenci je plno týfu. (J. C. Hronský) – Niekoľkostotisíc vylúčených zo strany spolu s rodinami predstavovalo možno vyše milióna jasných nespokojencov. (A. Hykisch) – Divadlá boli však cudzie, herci a pevkyně neprednášali mojím rodným jazykom: mnogo záhybov mojej duše ostalo nezvlnených, mnogo buniek môjho mozgu nepohnutých. (I. Krasko) – Mám živo v očiach tých niekoľko krajín, ktoré obrába viacero národov rozličného temperamentu a rozličných vkusov. (D. Tatarka) – Najviac priezvisk vychádza z podoby bednár. (M. Majtán) – /Vzácná knižnica/ bola roku 1421 za husitskej revolúcie zničená. Zachránilo sa len osem rukopisov, ktoré dostal do rúk Václavov brat Žigmund. (J. Ch. Korec) – Hej, už je hodný kus času preč, túla sa sem a ta a ani sa nevie naisto, kade vedie cesta k jeho materi. (Ľ. Ondrejov) – Park vonia jazmínom. Obecenstva je plno, zvlášte mnoho dám. (I. Krasko) – A vyše dvesto zlatých, čo si stačil zarobiť, mu mohlo pri skromnom živote zaistiť štúdium až do jari. (J. Rezník)

Rovnaká situácia sa zachováva, aj keď je podmet vyjadrený spojením číslovky s podstatným menom v tvare nominatívu, pričom toto spojenie uvádza častica *po* s distributívnym významom, napríklad: Navarili sme toľko mrvenice, že *sa* každému *ušlo po dve misky*. (Ľ. Ondrejov) Namiesto nominatívu v takej pozícii môže stáť aj analogické spojenie číslovky a podstatného mena v tvare lokálu: Deťom *sa ušlo po jednom jablku*. (úzus)

3. Dvojčlenná veta s infinitívom v pozícii podmetu. Podmetový neurčitok môže stáť ako jednoduchý vetný člen alebo v podobe zloženého vetného člena, najčastejšie ide o spojenie neurčitku sponového slovesa *byť* a men-

ného tvaru, t. j. substantíva, adjektíva alebo iného mena. Aj tu prísudok môže byť stvárnený ako jednoduchý slovesný, ako zložený slovesno-slovesný a napokon aj ako zložený slovesno-menný alebo slovesno-neslovesný. Problematika neurčitkového podmetu je dôkladne rozobratá v Ružičkovej monografii o skladbe neurčitku v slovenčine (pozri Ružička, 1956). Niektoré príklady:

Mne pomaly začalo *byť nevyhnutnosťou vidieť* ju denne na návrší. (I. Krasko) – *Vrátiť sa tam znamenalo by však opustiť toto všetko, skrývať sa a byť odkázaná* na milosť a nemilosť spomienok. (D. Chrobák) – Lebo *vypíť* u nás *nebolo* čo. (E. Ondrejov) – *Byť kuningom – kráľom* (kniežaťom) *bola* teda dedičná *funkcia*. (M. Homza) – *Byť dvojakým poslancom sa zakazuje*, preto musel povedať úprimne zbohom svojej menšej krajine. (J. Jesenský) – *Byť v dennej službe znamenalo byť* v prípade potreby aj v nočnej *službe*. (P. Rankov) – Nekonečný príbeh ľudstva je ustavičné putovanie časom. *Byť nekonečný znamená zároveň byť univerzálny*, čiže putovať viac ako trojrozmerným priestorom. *Byť nekonečný znamená schopnosť* zastaviť čas. (M. Pius) – *Je načase uznať* (a uznanie *preniesť* aj do divadelnej praxe), že Hurbanovo rozsiahle dramatické a literárne dielo je súčasťou našej kultúrnej histórie. (E. Farkašová) – Pulzujú pulzory, v pamäti pracujú temné mýty, / však z obkľúčenia *vyjsť je svetlo* do tmy skál, / keď chodím po dome v polnočnom zvonobití. (J. Švantner) – *Zostávať* len na pôde svojho hudobného nástroja *je* priamo „*hriechom mladosti*“, ktorého by sa radi dopúšťali mnohí konzervatoristi. (A. Móži) – *Je krásne vidieť*, ako dnešní vladári / berú si k srdcu starosť o svet poézie / a chránia ju ako ovcu v košiari / pred vlkom, čo tu medzi nami vyje. (J. Švantner)

4. Dvojčlenná veta, v ktorej podmetová pozícia je obsadená vedľajšou vetou, uvedenou rozličnými spojkami alebo spájacími výrazmi. V nadržanej vete sa môže vyskytovať odkazovací zámenný výraz, platiaci ako formálny vetný člen, a s vedľajšou vetou súvzťažný prísudok môže v nej byť vyjadrený ako jednoduchý slovesný, ako zložený slovesno-slovesný alebo ako zložený slovesno-menný či ako slovesno-neslovesný. Niektoré príklady z literárnej praxe:

Je známe, že nad čistým listom papiera Mallarmé pociťoval úzkosť podobnú úzkosti z ničoty. (J. Švantner) – *Zamrzelo ho, že* krpku s pálenkou nechal na hrobe, nuž vrátil sa a vypijúc páľavu až do dna, postavil prázdnu

krpku na to isté miesto. (Ľ. Ondrejov) – *Nie je zveličením, ak* tvrdím, že vydať sa na takú hľadačskú cestu nás podnecujú aj práce jubilujúceho autora. (E. Farkašová) – Máme tam svojich federátov, no zároveň chceme, aby nám oni dali pokoj, a *bolo by* pre nás len *dobré, aby* na seba vzájomne nevražili. (M. Homza) – *Je pravda, že* Borgesove poviedky sú i textom a možno ich skúmať i z tohto hľadiska. (J. Švantner) – Ani *sa* im *nesnívalo, že* spoza košiaru hľadá na nich valach Cyro Švábik, ktorý by poznal Barinu i za najtmavšej noci. (Ľ. Ondrejov) – *Či* chorí od zeliniek vyzdraveli, *nevie sa*, ale ženičky naznašali Katre živnosti vyše práva. (Ľ. Ondrejov) – Okrem iného tomu *nasvedčuje i to, že* približne pred rokom 540 a 550 Slovania v sérii vynikajúcich výprav vojensky hlboko postúpili do prostredia Východorímskej ríše. (M. Homza) – Všeobecne povedzme od čias Pavla Jozefa Šafárika a Lubora Niederleho *sa ukotvilo, že* je to v čase nástupu k moci cisára Justiniána, to jest okolo roku 527. (M. Homza) – A tu mu *zišlo na um, že* pozná lekára, ktorý v dedine všetkých mŕtvych prezerá a je neobyčajne múdry. (Ľ. Ondrejov) – Hej, už je hodný kus času preč, túla sa sem a ta a ani *sa nevie* naisto, *kade* vedie cesta k jeho materi. (Ľ. Ondrejov)

5. Dvočlenná veta, ktorej pozíciu podmetu obsadzuje neohybný slovný druh, t. j. príslovka, predložka, spojka, častica alebo citoslovce. V takej vete často ide o konštatačné alebo vysvetľovacie vyjadrenia so stotožňovacou alebo kvalifikujúcou predikáciou, pričom prísudok býva v nich tiež jednoduchý slovesný alebo zložený slovesno-slovesný, slovesno-menný alebo slovesno-neslovesný. Ide o také vyjadrenia, ako napríklad Ale ako spojka *stojí* na prvom mieste vo vete. – Nech je spojka aj častica. V nich by sme v taktó obsadenej podmetovej pozícii s istou licenciou mohli vidieť syntaktickú tretiu osobu ako „neutrálnu“ medzi osobami, ale o zhode prísudkového slovesa v tretej osobe jednotného čísla s taktó „obsadenou“ syntaktickou osobou v podmete nemožno hovoriť. „Neutrálnosť“ takejto osoby je rovnako nereálna ako v iných prípadoch obsadzovania pozície gramatického podmetu výrazmi či tvarmi, ktoré nie sú schopné vyvolávať na prísudkovom slovese zhodu v slovesných gramatických kategóriách, a tretiu osobu prísudkového slovesa možno tu v istom zmysle prirovnať k neosobnému tvaru zhodnému s treťou osobou jednotného čísla osobných slovies typu (*tam*) *straší, zabilo (ho v hore), zasypalo (ich v bani)* a podobne. Vychádzame tu teda ako z hlavnej zásady z toho, či výraz obsadzujúci pozíciu podmetu je schopný vyvolá-

vať zhodu v kongruenčných slovesných gramatických kategóriách na tvare súvzťažného prísudkového slovesa alebo nie. Keď takouto danosťou nie je vybavený, nemožno v takom type vety ani hovoriť o jestvovaní syntaktickej osoby ani o kongruencii prísudkového slovesného tvaru so syntaktickou osobou.

6. Uvedené zistenie možno rovnako uplatniť aj v dvojčlenných vetách, v ktorých sa pri obsadzovaní podmetovej pozície siaha za rozmanitými cu-dzojazyčnými výrazmi alebo menami, značkami, názvami diel a podobne, tak ako je to vo vetách typu Greenhorn v angličtine *značí zelenáč*. – O troch grošoch je názov známej slovenskej ľudovej rozprávky. – X je rímska číslica označujúca počet desať.

Keď je reč o kongruencii a nekongruencii prísudku s podmetom, žiada sa upozorniť aj na jestvovanie neúplnej alebo čiastočnej predikatívnej zhody, a to v prípadoch zloženého prísudku. Ako čiastočnú označujeme takú zhodu prísudku s podmetom, keď máme pred sebou prísudok, ktorý sa s podmetom zhoduje nie v celom spektre relevantných gramatických kategórií, lež iba v časti takých kategórií, prípadne iba v jednej kategórii, no práve tá má vysokú vypovedaciu schopnosť, a tak nespochybniteľne potvrdzuje jestvovanie syntaktického vzťahu, a teda gramatického spojenia daných vetných súčastí. Takúto úlohu plní najmä gramatická kategória pádu a gramatického rodu. O takejto čiastočnej zhode môžeme tu hovoriť preto, že subjektovú pozíciu obsadzuje meno, najčastejšie podstatné, ktoré svojou podstatou je schopné vyvolávať zhodu syntakticky podradeného prísudku, a čiastočnosť zhody je podmienená stavbou predikátu. V plnom rozsahu teda platí, že aký je subjekt, taký je aj predikát.

V najväčšom počte prípadov tu ide o vety, v ktorých sa prísudok vyslovuje v podobe vedľajšej vety, ako aj o vety s genitívnym podmetom, ale nie sú zriedkavé ani prípady zloženého slovesno-menného prísudku, v ktorom ide o spojenie určitého tvaru sponového slovesa a bezpredložkového alebo predložkového tvaru podstatného alebo iného mena; máme tu na mysli najmä časté už spomenuté prípady spojenia spony a inštrumentálu mena typu *Brat bol poľovníkom* alebo spojenia spony s predložkovým výrazom typu *Šperk je zo zlata*. V prvom príklade máme pred sebou čiastočnú zhodu slovesnej časti s podmetom v kategóriách slovesnej osoby a v gramatickej kategórii rodu a čísla, no v mennej časti zloženého prísudku nie je prítomná

zhoda v kategórii pádu, keďže podmetové meno je v nominatíve, ale prísudkové meno je v inštrumentáli. Zhoda mennej časti prísudku s podmetovým substantívom v kategórii pádu chýba aj v uvedenom príklade s mennou časťou prísudku v predložkovom páde *zo zlata*, pričom prítomníkový tvar sponového slovesa neumožňuje ani jeho zhodu v kategórii gramatického rodu. Niektoré príklady:

Pozrel sa na Brokutu očami, ako keď *býval dobrej vôle*. (Ľ. Ondrejov) – Ich význam *je v osvetľovaní* určitých vytýčených hypotéz, videní a tvrdení, *v* postupnom *približovaní sa* k témam z rôznych uhlov pohľadu. (A. Móži) – Večerami podjeseň dostáva však tento kraj zvláštnu melancholickú náladu. Vtedy nemožno povedať, že *je bez kúzla*. I môj život *bol* tam jednotvárný, *bez spoločnosti*. (I. Krasko) – /Hudba/ *Je produktom* človeka, ale aká má byť a z čoho vyrastá, to *je v rukách* našej matky prírody. (A. Móži) – Ježiš povedal: „Moje kráľovstvo *nie je z tohto sveta*.“ (Sväté písmo) – Interpret *je zároveň aj v úlohe* vnímavého *poslucháča* hudby. (A. Móži) – Marta bola spočiatku plachá, časom však *nebol som* jej už *cudzím*. (I. Krasko) – Michal Babiak okrem toho, že *je* plodnou *osobnosťou* vo vedeckej i umeleckej tvorbe, *je bytosťou*, ktorá *zohráva* významnú úlohu v zblížovaní kultúr. (E. Farkašová) – Existencia Slovanov na severnej hranici Východorímskej ríše určite *nebola dobrou správou* pre Flavia Petra Sabbatia Justiniána. (M. Homza)

Pri tomto type prísudku nie je vylúčené ani vyjadrenie podmetu neurčitkom; v takom prípade nemôžeme hovoriť ani o čiastočnej zhode medzi prísudkom a podmetom; ukazuje to aj doklad: Na príklade Avarov je celkom viditeľné, ako s menami neznámych politických subjektov narábali vzdelanci neskorého staroveku a skorého stredoveku, keď *bolo* stále *v móde* pre istý druh spoločenstiev, v našom prípade nomádov, *použiť* staré a dobré mená. (M. Homza)

Pri vetnej forme vyjadrenia prísudku takáto čiastočná kongruencia vyplýva z rozdelenosti prísudkovej vedľajšej vety, z toho, že formálnoslovesná a odkazovacia časť takej vety je umiestnená v rámci nadradenej vety, kým vlastná obsahová časť je vyjadrená v podobe vedľajšej vety s platnosťou sémantickej časti prísudku nadradenej vety. V takomto syntaktickom jave, že totiž jeden zo základných vetných členov dvojčlennej vety je vyjadrený v podobe podradenej, vedľajšej vety, možno vidieť isté protirečenie, kto-

rého podstatou sa v tejto stati nemienime zaoberať, no jestvuje tu aj reálne vysvetlenie, vyplývajúce zo všeobecne platného poznatku, že všetky vetné členy môžeme vyjadriť jednak slovne a jednak vetne. Tento poznatok sa síce vzťahuje iba na jeden a okrajový prípad vyjadrenia jedného zo základných vetných členov, ale je závažný zo širšieho, syntagmatického hľadiska, ktoré sa uplatňuje pri výklade vetnej stavby.

Spomínanú rozdelenosť prísudkovej vedľajšej vety možno dobre vidieť na príklade z diela A. Matušku: *Tak si predstavujeme: básnik – to je ten, čo sa sústavne, úsilím celého života aj po celý život uskutočňuje poéziou*. Odkazovacia, formálna súčasť prísudku dvojčlennej vety je stvárnená ukazovacím zámenom *ten*, ktoré tvorí bezprostredné spojenie s tvarom sponového slovesa *byť*, čiže tvarom *je*: v tomto spojení sa realizujú kongruenčné slovesné kategórie osoby a čísla a menné kategórie gramatického rodu a pádu na signalizovanie syntaktického spojenia s podmetom *básnik*, stvárneného v podobe nominatívu singuláru mužského rodu. V súvisе so zámennou odkazovacou súčasťou zloženého prísudku sa žiada pripomenúť, že v takej pozícii hojne vystupujú aj iné druhy zámen, pri ktorých je tento rozmer paradigmaticky prítomný; ide najmä o vymedzovacie a neurčité zámená. Obsahová zložka prísudkovej časti vety je vyjadrená vo forme vedľajšej vety, uvedenej univerzálnym vzťahovým zámenom *čo*: (*básnik*) *sa sústavne, úsilím celého života aj po celý život uskutočňuje poéziou*. To je model, ktorý platí pre rozhodujúcu väčšinu vedľajších viet s platnosťou prísudku dvojčlennej vety. Ešte treba dodať, že okrem základného aj najčastejšieho sponového slovesa *byť* sa tu uplatňujú viaceré ďalšie slovesá s existenciálnym významom. Ukazujú to aj početné ďalšie príklady:

Výsledok bol iba ten, že ministerský radca začal po stole bubnovať, najprv jednou, potom obidvoma rukami, ale to mu nebolo dosť muzikálne, zabúchal i priehlavkami dlaní. (J. Jesenský) – Meno je teda naozaj to, čo spoločenstvá navzájom od seba oddeľuje rovnako v 6. storočí ako dnes. (M. Homza) – ... všetko prechádza autorským subjektom, on je ten, čo striedavo, a ako sa mu významovo hodí, povoláva osobnosti (E. Štúr, L. Novomeský a iní) až po dnešných kulturoológov (V. Šabík) do diskusie citámi z ich diel. (M. Bátorová) – Jadrom tradície sú tí, ktorí sú blízko samotnej dynastii, no a čo je dôležité, dynastia je niečo, čo zabezpečuje večnosť trvania spoločenstva. (M. Homza) – Spisovateľ a básnik je čosi iné.

Je to ten, ktorý bude vedieť napísať i to, čo neprežil. (A. Matuška) – Toho mladoženicha skonzervovala zima a ľad, a preto ostal, aký bol šesťdesiat rokov predtým. (A. Bednár) – Piesne duneli a stenali a Mišo Pogáň sa cítil, akoby mu na dušu natierali sladký bôľ, horčicu s medom, piesne duneli a stenali. (A. Bednár) – Zdá sa mi, že aj práca na Tretinovej zhybke je ku mne akási neprívetivá. Taká je, akoby ma odoháňala. (A. Bednár) – Nie som už ja ten, čo som býval! Vedel som však voľakedy narábať s kartami jedna radosť. (P. Jaroš) – Vtom sa mi zazdal inakší, ako býval. Oči mal vodnaté, ruky cestovité a na hladko vyholenej tvári mu hral úsmev, akým človek zle premáha rozpaky alebo obavy. (A. Bednár) – /Mišo/ Bol, ani čo by ho bol zo strašidla ukradol. Nohavice záplata na záplate a na kabátiku presvitalo futro. (M. Kukučín)

Čiastková kongruencia platí aj vtedy, keď sa ako odkazovací výraz v rámci nadradenej vety vyskytuje predložkové spojenie so základnou číslovkou *jeden* typu (*je*) *jeden z nich, jeden z tých, čo*; takéto spojenie formou základnej číslovky reaguje na gramatickú kategóriu rodu, pádu a čísla nadradeného mena zaujímajúceho pozíciu gramatického podmetu, a pritom nasledujúca menná časť už nemá tvar nominatívu, lež predložkového tvaru, ktorý je nezhodný: *učiteľ je jeden z tých, čo...*, *matka je jedna z tých, čo...*, *dieťa je jedno z tých, čo...*, napríklad: Dominuje estetická funkcia, čo je jedna zo základných tém modernej literárnej vedy, ako ju v česko-slovenskom literárnom kontexte presadzoval a uplatňoval Jan Mukařovský. (J. Švantner) – Peter Mišák je básnik, ktorý to „má v krvi“, je jeden z mála tých, ktorým sa podarí... vystrúhať kráľovský bonmot, napísať báseň, ktorá nežne bolí, pomenovať veci sveta tak, ako by som ich často chcel nazvať aj ja. (M. Grupač) Číslovka *jeden* v takom spojení môže vystupovať aj v inštrumentáli, a tak sa pri nej zhoda s podmetovým menom redukuje na kategóriu gramatického rodu a čísla, napríklad: Bola to staršia sestra Jaroslava Pospíšila, ktorý bol v mladosti jedným z najlepších priateľov a obdivovateľov Ľudovíta Štúra. (J. Rezník) Ešte obmedzenejšia je čiastočná kongruencia v prípadoch, keď odkazovací výraz umiestnený v rámci hlavnej vety nie je v nominatíve, lež v iných tvaroch; napríklad: A Hurban nebol z tých, ktorí by nechceli vlastniť, alebo nemali odvahu vládnuť. (V. Mínač) Napokon pripomíname javy, keď pri podmete stvárnenom kvantitatívnou genitívnou modifikáciou gramatického podmetu zisťujeme kongruenciu v páde medzi menom ako súčasťou

podmetového výrazu a menom ako súčasťou prísudkového výrazu; máme na mysli typ vety *Veľa žiakov bolo rozhodnutých pokračovať v súťaži*. Tu ide o špecifický prípad uvedenej čiastkovej zhody v páde a čísle medzi tvarom *žiakov* ako súčasťou zloženého podmetu *veľa žiakov* a trpným prídastím *rozhodnutých* ako súčasťou zloženého opisného tvaru *bolo rozhodnutých*. Uvedieme niektoré ďalšie príklady:

Hoci mu na jeho šesťdesiatdva rokov *bolo vymeraných* len *pätnásť rokov* na tvorbu a činnosť, stačil za tento čas obopnúť slovenský život vo všetkých jeho rozlohách. (A. Matuška) – Celkove *bolo* /v husitskej revolúcii v rokoch 1419 – 1421/ *zničených* viac ako 20 benediktínskych *kláštorov*. (J. Ch. Korec) – Od r. 1964 do polovice r. 1968 *bolo pätnásť továrni* na automobily alebo na autosúčiastky *pohltených* spoločnosťami Ford, Chrysler, Willys, Simca, Volkswagen alebo Alfa Romeo. (V. Oleríny) – Celkove *bolo udelených 28 zlatých medailí...*, *54 strieborných a 209 bronzových medailí*. (F. Malík) – Divadlá boli však cudzie, herci a pevkyně neprednášali mojím rodným jazykom: *mnoho záhybov* mojej duše *ostalo nezvlnených*, *mnoho buniek* môjho mozgu *nepohnutých*. (I. Krasko) – O vlastenectve, nefalšovanej láske Alexandra Dubčeka k svojej milovanej vlasti *bolo napísaných* už *veľa úvah a spomienok*. (D. Čaplovič) – Z vizitačných protokolov dištriktov Vráble, Tekov a ďalších z r. 1560 vidno, *koľko farností bolo neobsadených* pre pustošenie Turkov a pre strach z nich. (J. Ch. Korec)

Uvedený stav v čiastočnej kongruencii prísudkovej a podmetovej časti dvojčlennej vety sa týka konštrukcií, v ktorých pasívnu gramatickú aj sémantickú perspektívu realizuje tvar opisného pasíva (trpného rodu). Naproti tomu v paralelných konštrukciách vybudovaných na zvratnom pasíve sa takáto zhoda neuplatňuje; ukazuje to aj príklad: Na výrobu vína *sa* v Turecku *spracúva* približne *60 000 t hrozna*. (F. Malík)

Na záver môžeme konštatovať, že kongruencia syntakticky podradených prvkov vety so zodpovedajúcimi syntakticky nadržanými prvkami sa v našom jazyku prejavuje ako veľmi výrazný ukazovateľ syntaktickej zviazanosti prvkov, ale nie je to výlučný ani jediný ukazovateľ. V každom syntagmatickom spojení je rozhodujúce identifikovať syntaktický vzťah medzi relevantnými prvkami a na takúto identifikáciu slúžia početné ďalšie syntaktické spôsoby a prostriedky, ktorými sa vyjadruje syntaktický vzťah. Pri zisťovaní predikatívnej syntagmy v takých prípadoch je najdôležitejšie

oprieť sa o jestvovanie aktualizácie ako komplexného gramaticko-sémantického vzťahu, ktorý má vetotvornú platnosť a na ktorom sa zakladá gramatické a sémantické jadro dvojčlennej vety. Táto predikačná aktualizácia je svojou podstatou taká presvedčivá a jedinečná, že si ju nemožno poplieť s ničím iným. Dosvedčujú to aj slová Romana Jakobsona z jeho známej state *Hľadanie podstaty jazyka* ešte z roku 1965, v ktorej vyzdvihuje výnimočné postavenie predikácie: „Ako stáročia gramatického a logického výskumu osvetlili, predikácia je taká zásadne odlišná od všetkých ostatných sémantických úkonov, že násilné úvahy zamerané na zrovnoprávenie podmetu a predmetu treba kategoricky zamietnuť.“ (Jakobson, 1991, s. 197) V záverečnej časti citovaného stanoviska badať zjavnú narážku na prístup založený na teórii valencie slovesa, ktorej autorom je francúzsky bádateľ Lucien Tesnière a ktorá značila novú kapitolu v nazeraní na stavbu vety a osobitne na jej sémantickú štruktúru.

LITERATÚRA

JAKOBSON, Roman Osipovič: Hľadanie podstaty jazyka. In: Lingvistická poetika. (Výber z diela.) Bratislava: Tatran 1991, s. 189 – 206.

KAČALA, Ján: Genitívna kvantitatívna modifikácia gramatického podmetu. Slovenská reč, 2002, roč. 67, č. 2, s. 65 – 73.

KAČALA, Ján: Neutrum ako signál nekongruencie syntaktických jednotiek v syntagme. Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 3, s. 211 – 222.

ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982. 270 s.

PAULINY, Eugen – RUŽIČKA, Jozef – ŠTOLC, Jozef: Slovenská gramatika. 5., zrevidované a čiastočne doplnené vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 600 s.

RUŽIČKA, Jozef: Skladba neurčitku v slovenskom spisovnom jazyku. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1956. 186 s.

RUŽIČKA, Jozef: Základné sporné otázky slovenskej skladby. In: Jazykovedné štúdie IV. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959, s. 7 – 34.

Apelatíva strunga, urva, urvisko a zarva a ich odraz v propriálnej lexike

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Aj medzi jazykovedcami sa nájdu jednotlivci s názorom, že o karpaticismoch¹ bolo už všetko napísané. Veríme, že po dvoch našich príspevkoch (porov. Ramšáková, 2020a, 2020b) o výrazoch *beskyd*, *grapa*, *kýčera* a *sihla* nielen v kontexte ich apelatívnych významov sme aj lingvistov/lingvistky presvedčili o opaku. Uvedené lexémy ako súčasť súčasnej slovnej zásoby slovenčiny sú prevažne na jej okraji, často doložené iba v dialektoch. V Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006; H – L, 2011; ďalej SSSJ) maskulínium *beskyd* síce nie je, ale ako zemepisný názov v tvare feminína *Beskydy* áno; slovo *grapa* „neúrodná kamenistá roľa, obyčajne na svahu“ je kvalifikované ako regionalizmus; lexémy *kýčera*, *kýčer* „horský pasienok, hoľa“ majú uvedenú funkčnú charakteristiku zastaraných výrazov; apelatívum *sihla* „mladý, slabo vyvinutý ihličnatý porast na lúke al. lúka s mladým ihličnatým porastom“ je doložené v Slovníku slovenského jazyka (IV. zv., 1964; ďalej SSJ) a v Historickom slovníku slovenského jazyka (V. zv., 2000; ďalej HSSJ).

Nasledujúci jazykový exkurz do onomastickej problematiky prináša analýzu ďalších tých foriem slovenského jazyka, ktoré poskytujú zaujímavé poznatky nielen v oblasti vlastných mien – anojkoným² (terénnych názvov; ďalej TN), ale, ako sme už naznačili, aj z oblasti apelatív s periférnejším postavením. Ide o skupinu karpatských slov³, osobitne skúmaných v niekoľkozväzkovom diele Celokarpatský dialektologický atlas (1988 – 2003; ďalej

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Komplex slov a podobností v lexikálno-sémantickej rovine rozličného pôvodu, ktoré sa formovali a ktoré sú charakteristické pre väčšinu jazykov a nárečí karpatského areálu. V prevažnej väčšine ide o výrazy pomenúvajúce špeciálne reálie.

² Anojkonýmá sú názvy neživých prírodných objektov a javov a tých človekom vytvorených objektov na Zemi, ktoré nie sú určené na bývanie a v krajine sú pevne fixované (Svoboda a kol., 1973, s. 62; 1983, s. 107; pozri aj Valentová, 2018, s. 15 – 16).

³ Ale aj všetkých lexikálnych dubliet slovenskej i cudzojazyčnej lexiky.

CKDA), vo výstupe medzinárodného projektu skúmajúceho jazyky, resp. nárečia ovplyvnené valašskou kolonizáciou, resp. pastierskym spôsobom života a salašníctvom.

Slovo *strunga* nachádzame v kodifikačných príručkách – v Krátkom slovníku slovenského jazyka z roku 2003 (ďalej KSSJ) a v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 2013. V SSJ (IV. zv., s. 308) máme doložený význam „menšie ohradené miesto pri košari, kde sa doja ovce (obyč. pod strieškou)“. Spojitosť s daným významom bez dôvetku („obyč. pod strieškou“) nachádzame aj v KSSJ. V HSSJ (V. zv., s. 526) *gako sa luki kosjewagu, y z panskeg y z groffškeg strani, na strungi, kolibu a honelnicu* (Belá 1779) sa navyše dokladá antroponymum⁴ *Lucas Strunga* (vo Valaskej 1663) a ponúka pohľad na lexému z diachrónneho hľadiska – tak ako aj o niečo starší písomne doložený údaj *Do strunği owce hoňit, naháňat* (Bernolák, 1825).

Lexéma *strunga* z rum. *strungă* nejasného pôvodu je na slovenskom území doložená od 17. stor. ako výraz balkánskej pastierskej kultúry (Králík, 2015, s. 562; Machek, 1968, s. 584; Crânjală, 1938, s. 387 – 389), fungovala tiež oddávna na území Zakarpatskej Ukrajiny (Podkarpatskej Rusi; Crânjală, tamže, s. 387). Význam „prúchody pro ovce v košare“ (Miklosich, 1886) bol známy v slovenčine a na Valašsku – tu sa významový obsah rozširuje o „vrátka do košary“ (Válek, 1910; Crânjală, tamže, s. 387). Podľa Bartoša (1906, s. 407) moravské nárečia poznajú „bránka, líska“. Príslušné heslo s podobnou definíciou významu „dvířka, líska, branka, přehrada (v košari)“ doloženou v slovenských a v moravských nárečiach uviedli Kálalovci (1923, s. 653). Na územiach Tešínska a Podhalia poznajú význam „otwór w tem ogrodzeniu, który zapędzają owce do dojenia“, i keď sa pojem v prvom rade viaže na označenie reálie „ogrodzenie do dojenia owiec w górach“ (Malinowski, 1892; Crânjală, tamže, s. 387). V poľských nárečiach na prelome 19. a 20. storočia mala lexéma *strąga* tri významy: „1. koszar na owce, 2. miejsce zagrodzone do dojenia owiec, 3. bok koszara z powycinanemi oknami na przepuszczenie owiec przy dojeniu“ (Słownik języka polskiego, 1907, s. 243). Na celkovú jazykovú situáciu podoby *strunga* v kontexte jej

⁴ Antroponymum je vlastné meno jednotlivého človeka alebo skupiny ľudí; osobné meno (vlastné meno jednotlivého človeka) alebo individuálne antroponymum a skupinové meno, alebo skupinové antroponymum (vlastné meno skupiny ľudí, ktorí tvoria určité spoločenstvo) (Svoboda a kol., 1973, s. 31, 32, 43; 1983, s. 82, 83, 89; podrobnejšie Valentová, 2021, s. 269 – 276).

relatívne absolútneho výskytu (existencie) reflektuje až CKDA; i keď existuje o niečo starší prvý regionálny Atlas jazykowy polskiego Podkarpacia (1934; venoval sa prevažne výskumu lexiky s ohľadom na jej výskyt v poľských, českých lašských, slovenských pomedzných a goralských a lemkovských nárečiach; Wstęp, 1934, s. 29 – 40, 71 – 72), v ktorom nájdeme aj danú lexému (otázka číslo 151; tamže, s. 45, 57; Atlas, mapa číslo 167).

Podľa slovenskej verzie dotazníka pre CKDA sa slovo *strunga* v slovenskom jazykovom prostredí (v priestore karpatského oblúka sa rozšírilo aj do nehornatých území) zisťovalo v štyroch možných predpokladaných (najrozšírenejších) významoch (ak explorátor zistil nový význam, musel ho do dotazníka dopísať): 1. „úzky priechod, cez ktorý sa ženú ovce na dojenie“; 2. „ohrada, kde doja ovce“; 3. „rozoberateľná časť ohrady zo žrdí“; 4. „štrbina medzi zubami“ (porovnaj slovenskú verziu Dotazníka pre CKDA, 1978/79, otázku č. 50, deponovanú v archíve dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i. /ďalej JÚĽŠ SAV/). Dotazníkový výskum potvrdil výskyt troch skutočne existujúcich významov: prvý bol zaznamenaný vo väčšine skúmaných slovenských bodov (v 14 obciach z 24⁵; druhý v štyroch skúmaných lokalitách⁶ a štvrtý význam bol potvrdený v troch obciach⁷ (CKDA, 1, 1989, mapa 31).

Ako sme v úvode naznačili, sledované apelatívum našlo svoje funkčné využitie v propriálnej vrstve lexikálneho systému slovenčiny. Na jednej strane ide o výskyt antroponyma *Strunga* (so 49 výskytmi⁸; Ďurčo a kol., 1998) a na druhej strane, a nemožno povedať, že s veľmi pestrými formálnymi modifikáciami, v slovenskej toponymii funguje súbor anojkoným.

⁵ Význam bol doložený v týchto obciach: Horná Súča (o. Trenčín), Žemberovce (o. Levice), Sklabaňa (o. Martin), Zázrivá (o. Dolný Kubín), Priechod (o. Banská Bystrica), Brezovica (o. Dolný Kubín), Mýto pod Ďumbierom (o. Banská Bystrica), Východná (o. Liptovský Mikuláš), Vikartovce (o. Poprad), Teplička (o. Spišská Nová Ves), Plaveč (o. Stará Ľubovňa), Bajerovce (o. Prešov), Zborov (o. Bardejov), Veľká Poľana (o. Humenné).

⁶ Lokality Horná Súča, Rudno nad Hronom (o. Žiar nad Hronom), Ľuboreč (o. Lučenec), Vikartovce.

⁷ V obciach Becherov (o. Bardejov), Mestisko (o. Svidník) a Belá nad Cirochou (o. Humenné).

⁸ Z toho osem výskytov v Bardejove, sedem v Malackách a Bratislave-Novom Meste, päť v Cinobani a Poltári (o. Lučenec), tri vo Fíľakove (o. Lučenec), dva v Poprade, Slovenskej Ľupči (o. Banská Bystrica), vo Veľkom Krtíši, Zvolene. Po jednom výskyte v Lieskovci (o. Zvolen), Ožďanoch (o. Rimavská Sobota), Považskej Teplej (o. Považská Bystrica), Rybároch (o. Zvolen), Utekáči (o. Lučenec), Prši, v Modrom Kameni (o. Veľký Krtíš).

Materiálové východisko kartotéky TN oddelenia dejín slovenčiny, etymológie a onomastiky JÚLEŠ SAV (ďalej KTN) potvrdzuje apelatívum *strunga* ako motivačný činiteľ proprii (TN) predovšetkým z okresov Banská Bystrica a Liptovský Mikuláš. Ide takmer výlučne o jednoslovné názvy. Ani súbor štandardizovaných TN, ktoré sú uverejnené na stránke Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky⁹ (ďalej ÚGKK SR), uvedenú skutočnosť nemení.

Prevažujú priame jednočlenné nederivované TN bez odvodzovacej prípony či predpony so špecifickým príznakom miesta, ktoré vznikli prostou propriálizáciou¹⁰. Jednoslovná nominatívna singulárová podoba TN *Strunga* označuje pole v Hronseku (o. Banská Bystrica) a les v Hriňovej (o. Zvolen).

V KTN máme doklady na „miesto v Detve (o. Zvolen)“; na „vrch s nadmorskou výškou 1 340 m v oblasti detvianskej Poľany“; doklad na „zalesnený vrch na kaldere Poľany v Slovenskom rudohorí“ či „miesto pod hrebeňom Poľany“. V tomto prípade nie je ťažké lokalizovať daný objekt (a myslíme si, že vo všetkých prípadoch ide o jeden objekt) aj bez údajov o názve obce.¹¹ Podľa Základnej mapy ZBGIS¹² sa v rámci katastrálneho územia obce Hriňová nachádza iba les *Strunga*. Vrch s uvedenou nadmorskou výškou, resp. zalesnený vrch už nie. Preto sa nazdávame, že v skutočnosti by mohlo ísť o les *Strunga* v Hriňovej na vrchu, ktorý v súčasnosti už zrejme nie je prvotne vnímaný ako vrch vzhľadom na mieru svojej zalesnenosti.

⁹ Dostupné na <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/> [cit. 10. 12. 2021] alebo na https://www.geoportal.sk/sk/zbgis_smd/na-stiahnutie/ vo formáte CSV, prípadne na Mapovom klientovi ZBGIS <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/c/TJ5o6> [cit. 21. 12. 2021].

¹⁰ Všeobecné podstatné meno *strunga* nadobudlo funkciu vlastného mena *Strunga*, čiže sa daný objekt individualizoval (porov. Majtán, 1973, s. 147 – 149; 1996, s. 19 – 21).

¹¹ V skutočnosti sa v KTN nachádza nemalé množstvo dokladov s neúplnými údajmi. Z časového hľadiska je preto pre autorky digitálneho výkladového a dokladového slovníka (slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky, ktorá sa vyskytuje v terénnych názvoch z územia Slovenska) Lexika slovenských terénnych názvov (dostupné na <https://lstn.juls.savba.sk/>) náročnejšie spracovať jednotlivé heslá, pretože musia zisťovať a overovať aj presnú lokalizáciu toho-ktorého objektu.

¹² Mapový klient ZBGIS je webová aplikácia, ktorá slúži na interaktívnu prácu s údajmi ZBGIS, katastra nehnuteľnosti, zobrazovanie, vyhľadávanie a analýzu priestorových údajov, a je dostupná na <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/zakladna-mapa?bm=zbgis&z=8&c=19.530000,48.800000&pos=48.800000,19.530000,8> [cit. 10. 12. 2021].

Napokon máme doložený názov jaskyne (speleonimum) *Strunga* „na trase sedlo pod Kúpeľom – Poludnica, Nízke Tatry – západ“. Ide o údaj z Turistického sprievodcu ČSSR s určením čísla strany (152) bez udania roku vydania. Speleonimum nie je medzi štandardizovanými názvami (porov. pozn. č. 9) prístupnými na stránke ÚGKK SR. Názov jaskyne *Strunga* v Národnej databáze jaskýň¹³ je *Poludnica 4 (Strunga)* v katastri obce Závažná Poruba v okrese Liptovský Mikuláš¹⁴ (porov. Archívny fond NDJ 962 jaskyňa *Poludnica 4 /Strunga/*).

Jednoslovná nominatívna plurálová podoba *Strungy* funguje v okrese Banská Bystrica ako vlastné meno lúky a pasienka vo Vaľkovni a miesta v Šumiaci (o. Brezno), vrchu v Párnici (o. Dolný Kubín), brala v Terchovej (o. Žilina). Podľa údajov na lístku označuje tiež dolinu „ako bočnú dolinu Kôprovej doliny“. A keďže Kôprová dolina sa vyskytuje v obci Vysoké Tatry (o. Poprad), vieme dolinu *Strungy* presne lokalizovať.

V KTN sú aj dva predložkové názvy (pomenúvajú objekt vzhľadom na polohu ku konkrétnej strunge) *Nad strungou* (les v Liptovskej Štiavnici, o. Liptovský Mikuláš) a *Za strungou* (pole vo Veľkých Uherciach, o. Topoľčany). Predponový univerbizovaný názov *Podstrunga* sa vyskytuje ako „názov doliny v Nízkych Tatrách, východ, odbočka doliny Dikula“. Po nevyhnutných zisťovaniach, kde sa objekt nachádza, vieme určiť, že ide o les vo Východnej (o. Liptovský Mikuláš). Ten však máme doložený pod názvom *Podstrungy*, ktorý je zároveň štandardizovaným TN pre daný objekt (pozri <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/c/TJ5o6/sk/geograficke-nazvy/detail/zbgis/79/769538?pos=48.931474,20.045213,15>; porov. pozn. č. 9).

V KTN je doložené vzťahové adjektívum so sufixom *-ový (strungový)*, ktoré sa vyskytuje aj v TN: v dvojčlennom názve *Strungový potok* (dolina v Šútove, o. Martin) a v substantivizovaných vzťahových adjektívach *Strungová* (novozalesnená pastva a dolina v Čiernom Balogu, o. Banská Bystrica, v názvosloví už ako les); *Strungová* (dolina vo Východnej, o. Liptovský Mikuláš; ako sme už uviedli, tento štandardizovaný názov má svoj variant *Podstrunga*),

¹³ Vyčerpávajúcu odpoveď nám poskytla RNDr. Dagmar Lepišová, pracovníčka jaskyniarskeho oddelenia Národnej databázy jaskýň Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

¹⁴ Podľa D. Lepišovej ide o vrchol Poludnice 14 metrov juhozápadne od „Skalnej brány“ pod juhozápadnou stenou hrebeňa medzi kótami 1548,5 a 1462,4. Má dva vchody (hlavný a druhý vchod je dva metre od východného vchodu), nadmorskú výšku 1 476 metrov a dĺžka jaskyne je 12 metrov.

Strungové (predtým *Strungovo*, mohlo by ísť o substantivizované posesívne adjektívum, pomenúva vrch v Čiernom Balogu, o. Banská Bystrica). Podoby s topoformantmi *-ova*, *-ove*, *-ovo* mohli vzniknúť aj od osobného mena (priezviska, prípadne prezývky) *Strunga*. Ak sa substantivizovali, štandardizujú sa s dlhými príponami *-ová*, *-ové* podľa vzoru vzťahových adjektív.

Do príslušného slovtvorného hniezda môžeme zaradiť prídavné meno končiace sa na *-astý* (*strungastý*), ktoré funguje vo význame „svižný, ľahko a rýchlo sa pohybujúci, živý, vrtký, pružný“ (SSJ, IV. zv., 1964, s. 308; Synonymický slovník slovenčiny, 2004).

V slovenských TN sú doložené ešte dve adjektívne podoby, ktoré vznikli v staršom období slovenčiny. Slová *strundžený*, *strundžanicky* ukazujú na niekdajšiu staršiu alternáciu *g : ž* (v našom prepise grafému *ž* uvádzame ako zložku *dž*; pozn. autorky), čiže fungovanie *g* v substantíve *strunga* a jeho striedanie (alternáciu) konsonantom *dž*. To znamená, že tieto prídavné mená zrejme vznikli v čase, keď na danom území táto alternácia bola ešte živá.

Prídavné mená *strundžený* a *strundžanicky* sa premietli do názvov, ktoré fungujú v okrese Banská Bystrica: v obci Val'kovňa je doložené hydronymum *Strundžanický potok* a les a vrch *Strundžaník*. V obci Sihla je to názov *Strundžené* (nárečovo *Strundženô*; Krško, 2008, s. 224), ktoré pomenúva miestnu horáreň a les. V katastri obce tiež pramení a ústi *Strundženov potok* (so zaznamenanými podobami názvu *Strundženou potok*, *Strunčenou potok*, *Strunčenou*; tamže).

Na porovnanie uvádzame toponymiu, ktorú uviedol Cránjalä (1938, s. 387) z Valašska: *Na Strunčiskách* (Solanec), *Strunžisko* (na Karloviciach) vo význame „košarisko“, na Podhalí v Tatrách dolina *Strążyska* „miejsce gdzie się znajdują strągi“.

Keď si predstavíme územný výskyt skúmaných apelatívnych významov výrazu *strunga* (na základe údajov CKDA) a jeho premietnutie do TN na slovenskom území, ukazuje sa, že apelatívum sa vyskytuje na území s hranicou, ktorú tvorí vzdušná čiara od Trenčína priečne slovenským územím smerom na východ, výnimku by predstavovalo fungovanie všeobecného mena v Leviciach; TN sa vyskytujú výlučne na území stredného Slovenska v okresoch Žilina, Dolný Kubín, Martin, Liptovský Mikuláš, Banská Bystrica, Zvolen; osíhotene v okresoch Topoľčany a Poprad. Ide približne o rovnaké územie s výnimkou proprií doložených v okresoch Topoľčany

a Poprad a apelatíva v obci Levice. Nehovoriac o výskyte samotného priezviska *Strunga*, ktorý závisí aj od celkom iných objektívnych okolností súvisiacich napr. s migráciou obyvateľstva.

Druhým zaujímavým slovtvorným základom je báza *u-rv-*, ktorá je v apelatívnej substantívnej zložke slovenskej lexiky veľmi skromne zastúpená. Neutrum *urvisko* a femininum *urva* s významom „úžľabina, roklina“ je z elektronicky dostupných slovenských slovníkov iba v SSJ (IV. zv., 1964, s. 700). Pomerne zaujímavou skutočnosťou je to, že HSSJ VI nedokladá ani jedno z týchto slov, Kálalovci (1923, s. 748) ich uvádzajú na označenie jednej reálie „urvaná, utržená skála“. Králik (2015), Machek (1968) a Crânjală (1938) výrazy nezaznamenávajú, ale v Slovníku języka polskiego (1919, s. 353, 354) sú doložené: *Urwa*, *Urwisko* „miejsce, skąd ś. ziemia urwała, przerwa, przepaść“, 2. *zalebki*, *bitwa*, *targnienie ś.*, *szarpanina*, *mocowanie ś.*, 3. *oszust*, *człowiek lubiący cyganić*“.

V súvislosti s príslušným slovným základom je tiež obohatením, aj keď skromná, ale vzácna frazeológia doložená v lašských nárečiach z konca 19. storočia: *na urvu* „na spěch, na uchýtku“, *urvo bylo na urvo* „na honem, bez dlouhých příprav“ (Bartoš; 1906, s. 466).

Ďalšou tvarotvornou modifikáciou koreňovej morfémy *rv-* je forma *zarv-* s deverbatívnym substantívom *zarva*, ktoré dokladá vo svojom slovníku Bartoš (1906, s. 529), pričom sa odvoláva na údaj v Česko-nemeckom slovníku zvlášť grammaticko-fraseologickom (Kott, 1887) z územia Ostravska.

Lexéma *urva* sa na slovenskom území skúmala v troch predpokladaných významoch: 1. úšust; 2. priepať; 3. zosunutá zem z vrchu (porov. slovenskú verziu Dotazníka pre Celokarpatský dialektologický atlas, 1978/79, otázku č. 749). Podľa publikovaných údajov CKDA prvý význam bol zaznamenaný vo Vikartovciach (o. Poprad); v tomto význame sa lexéma najhojnejšie využívala v Poľsku a v Bulharsku (CKDA, 7, 2003, mapa 48). Podľa archívnych záznamov (pozri vypísaný dotazník zo Staškova deponovaný v archíve dialektologického oddelenia JÚLEŠ SAV) bol tretí význam výrazu *urva* zaznamenaný aj v Staškove (o. Čadca) na Kysuciach. Výraz *urva* máme doložený v slovenskej antroponymii priezviskom *Urva* (Ďurčo a kol., 1998)¹⁵.

¹⁵ Priezvisko *Urva* má najväčší počet doložených výskytov z Gemera (26 z celkových 33 výskytov), ale vyskytuje sa aj v okresoch Košice (3), Banská Bystrica (2), Liptovský Mikuláš (1) a Bratislava (1).

Aj výraz *zarva* sa skúmal na slovenskom území na označenie troch reálií: 1. úšust, priepasť; 2. sutina skál; 3. zosunutá zem z vrchu (porov. slovenskú verziu Dotazníka pre CKDA, 1978/79, otázku č. 748), ale zaznamenaný bol druhý význam na východnom Slovensku vo Veľkej Poľane (dnes súčasť obce Stakčín, o. Snina) a tretí význam v Staškove (o. Čadca); v rámci karpatského oblúka forma *zarva* má najrozsiahlejší výskyt na území Ukrajiny.

V slovenskej toponymii nie je doložená základná nominatívna podoba apelatívnych podôb *urva* a *zarva*. Hojne je však zastúpený derivát *urvisko*. Podľa dokladov v KTN funguje singulárová nominatívna podoba *Urvisko*¹⁶ (označuje pole v dnes už zatopenej Harvelke, o. Čadca; pole vo Vlkovciach, o. Poprad; pasienok vo Veľkej Frankovej, o. Poprad; pole a les v Cabove, o. Vranov nad Topľou; les v Pohorelej, o. Banská Bystrica) a plurálová forma *Urviská* (pomenúva miesto, svah odtrhnutý vodou v Dlhej nad Kysucou, o. Čadca).

Ďalším z derivátov základu *u-rv-* je forma *Urvišník* (pomenúva horu v Revišnom, o. Dolný Kubín).

Napokon v slovenskej toponymii je doložený jeden dvojslovný názov so zhodou (so zhodným atribútom) *Žadné urviská* (označuje les v Osturni, o. Poprad) a dva predložkové názvy *Pod urviskom* (les v Bijacovciach, o. Spišská Nová Ves) a *Na urviská* (miesto vo Vyšnom Slavkove, o. Spišská Nová Ves).

Podľa publikovaných údajov CKDA a archívnych záznamov (dialektologického oddelenia JÚLEŠ SAV) apelatívum *urva* a *zarva* boli zaznamenané v Staškove (o. Čadca), prvé z nich aj v okresoch Poprad a Snina. Na základe TN vychádzajúcich z výrazu *urvisko* by sme mohli predpokladať výskyt lexémy v nárečiach v okresoch Poprad, Prešov, Spišská Nová Ves a Čadca. Po jednom výskyte máme z okresov Vranov nad Topľou a Dolný Kubín. Za výnimku (s ohľadom na územný regionálny výskyt výrazu) by sme azda mohli považovať obec Pohorelá v okrese Banská Bystrica vzhľadom na to, že nárečové výskumy tu potvrdili kysucký pôvod miestneho

¹⁶ Ako príznaková sa môže javiť prípona *-isko* v derivovanom názve *Urvisko*, ale daný sufix v TN nemožno hodnotiť ako príponu zveličených slov. Podľa M. Majtána (1979, s. 299) v slovenskej toponymii TN typu *Brisko* (*Uhlisko*, *Konopisko*, *Brvnisko*; pozri aj Majtán, 1996, s. 124 – 126) označujú miesto, kde sa vyskytovala istá reália, resp. sa uskutočňovala nejaká činnosť, príp. sa niečo pestovalo. V prípade anojkonyma *Urvisko* by teda malo ísť o miesto s úšustom alebo o priepasť, sutinu skál či zosunutú zem z vrchu, príp. o miesto, kde došlo k zosunu zeme.

nárečia. Preto je viac ako pravdepodobné, že nielen proprium *Urvisko*, ale prirodzene i samotné apelatívum *urvisko* si priniesli niekdajší starousadlíci Pohorelej na územie banskobystrického kraja práve zo severu – z kysuckého regiónu.

Adjektívne deriváty slovného základu *u-rv-* (z verba *urvať* „utrhnúť“) máme doložené v TN *Urvane role* (denotátom je pole v Ochodnici, o. Čadca), *Urvano skala* (pomenúva les v Ždiari, o. Poprad) a predložkový TN *Za urvanou skalou* (les v Sedliciach, o. Prešov).

Modifikáciou slovesa *vrvať* „vyrvat“ vzniklo anojkonymum, ktoré je doložené v podobe *Vrvano skala* (vŕšok, Javorina, o. Poprad). Vzhľadom na lokalitu s výskytom goralského nárečia tu možno predpokladať, že skutočná podoba TN je *Výrvano skala* (zapisovatelia laici totiž v pozícii výskytu hlásky *y* veľmi často nenapísali žiadnu grafému).

Skromný, ale zároveň obohacujúci je pohľad na apelatíva *strunga*, *zarva*, *urva*, *urvisko* a ich premietnutie/nepremietnutie do propriálnej sféry slovenskej slovnej zásoby. Potvrzuje sa, že vlastné mená predstavujú akoby druhú, od všeobecných podstatných mien závislú „misku jednej váhy“. Nemožno však tvrdiť, že pri hodnotení jedného propria má rovnakú „váhu“ aj jeho apelatívny „protiklad“. Priamočiaro povedané, ukazuje sa, že rozptyl výskytu toho-ktorého vlastného mena je často rozsiahlejší ako územie fungovania daného apelatíva, ktoré bolo východiskom (podnetom) na vznik propria. Preto by sa mala venovať zvýšená pozornosť aj poznaniu (v konečnom dôsledku výskumu a fungovaniu) propriálnej vrstvy slovenskej slovnej zásoby. Aj slovenské terénne názvy výrazne odrážajú nielen kultúrnu a jazykovú históriu slovenského územia.

LITERATÚRA

Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Archívny fond NDJ 962 jaskyňa Poludnica 4 (Strunga). Liptovský Mikuláš: Jaskyniarske oddelenie Národnej databázy jaskýň Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

BARTOŠ, František: Dialektický slovník moravský. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906. 566 s. Dostupné na <https://archive.org/details/dialektickslov00bartoft/page/n5/mode/2up>.

BERNOLÁK, Anton: Slowár Slowenski Česko-Laťansko-Ňemecko-Uherski. Budapešť: Univer. Hungaricae 1825.

CRÂNJALĂ, Dumitru: Rumunské vlivy v Karpatech. Se zvláštním zřetelom k moravskému Valašsku. Praha: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1938. 564 s.

ĐURČO, Peter a kolektív: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, project COP-58: ONOMASTICA–COPERNICUS DATABASE. CD ROM. Paris: ELRA – 1998. Dostupné na http://www.juls.sav-ba.sk/durco_priezviska.html.

Historický slovník slovenského jazyka. 5. R – rab – Š – švrkotat'. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2000. 692 s. ISBN 80-224-0628-7.

KÁLAL, Karel – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: vlastným nákladom 1923. 1 012 s. + 104 s.

Kartotéka terénnych názvov oddelenia dejín slovenčiny, etymológie a onomastiky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

KRÁLIK, Lubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

KOTT, František Štěpán: Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. V. Z – Č. Praha: František Šimáček 1887. 1 233 s. Dostupné na [http://kott.ujc.cas.cz/index.php?vstup=zarva&hledat=fulltext&heslo=checked&Zvyraznit=&Vyber=&Zobrazeni=&Strana=&stranaVys=1; https://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowUnit.do?sessionId=8A1D726D61FECECF32D68BACFC32E71A?id=8921&author=\[cit. 10. 1. 2022\]](http://kott.ujc.cas.cz/index.php?vstup=zarva&hledat=fulltext&heslo=checked&Zvyraznit=&Vyber=&Zobrazeni=&Strana=&stranaVys=1; https://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowUnit.do?sessionId=8A1D726D61FECECF32D68BACFC32E71A?id=8921&author=[cit. 10. 1. 2022]).

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.

KRŠKO, Jaromír: Hydronymia povodia Hrona. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2008. 353 s. ISBN 978-80-8083-6040-5.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vydanie. Praha: Academia, nakladateľstvo Československé akademie věd 1968. 868 s.

MAJTÁN, Milan: Štruktúrne typy slovenských chotárnych názvov. In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Zostavil M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973, s. 147 – 160.

MAJTÁN, Milan: Názvy typu Brište, Brisko v slovenskej toponymii. In: Slavica Slovaca, 1979, roč. 14, č. 3, s. 296 – 301.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava: Veda 1996. 191 s. ISBN 80-224-0480-2.

MAJTÁN, Milan: Názvy obcí slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773 – 1997). Bratislava: Veda 1998. 600 s. ISBN 80-224-0530-2.

MAŁECKI, Mieczysław – NITSCH, Kazimierz: Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Część 1. Mapy. Część 2. Wstęp, objaśnienia, wykazy wyrazów. Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1934. 112 s.

Slovenská verzia Dotazníka pre Celokarpatský dialektologický atlas. Zost. P. Ondrus a I. Ripka, tiež na podkladoch, ktoré pripravili J. Dudášová-Kriššáková a P. Žigo. Bratislava: Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty UK 1978/79. 97 s. In: Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2013. 592 s. ISBN 978-80-224-1331-2.

RAMŠÁKOVÁ, Anna: Poznáme významy slov beskyd a grapa? In: Kultúra slova, 2020, roč. 54, č. 1, s. 32 – 40. (2020 a)

RAMŠÁKOVÁ, Anna: Poznáme významy slov kýčera a sihla? In: Kultúra slova, 2020, roč. 54, č. 2, s. 102 – 110. (2020 b)

Slovník slovenského jazyka. IV. S – U. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964. 760 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

Słownik języka polskiego. Tom V. R, S, Ś, T. Red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki. Do druku przygotował J. Łoś. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności 1907. 462 s.

Słownik języka polskiego. Tom VII. Red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki. Warszawa: K. Król i W. Niedźwiedzki z zapomogi Kasy im. Mianowskiego 1919. 1 161 s.

SVOBODA, Jan a kol.: Základní soustava a terminologie slovenské onomastiky. In: Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 1973, roč. 14, č. 1, s. 1 – 280.

SVOBODA, Jan a kol.: Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1983. 413 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 3., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2004. 998 s. ISBN 80-224-0801-8.

Štandardizované terénne názvy. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Dostupné na <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/>.

UDLER, Rubín Jakovlevič: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 1. Lvov: Institut jazyka i literatury Akademii nauk Moldavskoj SSR 1989. 196 s.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Vydavateľstvo SAP – Slovak Academic Press 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej onomastickej terminológie: antroponymum, osobné meno, individuálne antroponymum, skupinové antroponymum. In Kultúra slova, 2021, roč. 55, č. 5, s. 269 – 276.

VIDOESKI, Božidar: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 7. Belgrad – Novi Sad: Serbskaja akademija nauk i iskusstv 2003. 188 s.

Vypísaný Dotazník pre Celokarpatský dialektologický atlas z obce Staškov, okr. Čadca, 32. Bratislava: Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty UK 1979, 92 s. In: Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Eudovíta Štúra SAV, v. v. i.

Základná mapa ZBGIS. Dostupné na <https://zbgis.skgeodesy.sk/mkzbgis/sk/zakladna-mapa?b-m=zbgis&z=8&c=19.530000,48.800000&pos=48.800000,19.530000,8>.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín.

3. Druhy rodov začínajúcich sa písmenami D – F

JÁN KLIMENT (Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica)
– MICHAL HRABOVSKÝ (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave) –
IVETA VANČOVÁ (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.)

- Dacrydium araucarioides* Brongn. et Gris – slzník araukáriovitý
D. elatum (Roxb.) Wall. ex Hook. – s. vysoký
Dactylorhiza elata (Poir.) Soó – vstavačovec vysoký
Daemonorops draco (Willd.) Blume – ratan dračí
Dahlia ×*hortensis* Guillaumin – georgína záhradná
Dalbergia cochinchinensis Laness. – dalbergia kočičínska
D. frutescens (Vell.) Britton – d. krovitá
D. granadillo Pittier – d. granadilová
D. greveana Bailon – d. Grevého
D. melanoxylon Guill. et Perr. – d. ebenová
D. nigra (Vell.) Allemão ex Benth. – d. čierna
D. retusa Hemsl. – d. preliačená
D. stevensonii Standl. – d. Stevensova
D. trichocarpa Baker – d. chlpatoplodá
D. tucurensis Donn. Sm. – d. tukurúska
Danae racemosa (L.) Moench – listnatec strapcovitý
Daphne giraldii Nitsche – lykovec Giraldiv
D. glomerata Lam. – l. kľbkatý
D. gnidium L. – l. gnídiový
D. jasminea Sm. – l. jazmínový
D. odora Thunb. – l. ľubovonný
D. oleoides Schreb. – l. olivovitý
D. retusa Hemsl. – l. preliačený
D. sericea Vahl – l. hodvábný
D. sophia Kolenicz. – l. ruský
D. ×houtteana Planch. ex Lindl. et Paxton – l. Houtteho

- D. ×hybrida* J. Coville ex Sweet – l. hybridný
- Darmera peltata* (Torr. ex Benth.) Voss – darmera štítovitá
- Dasyilirion longissimum* Lem. – trávovec najdlhší
- Decodon verticillatus* (L.) Elliott – vrbicovec praslenatý
- Degenia velebitica* (Degen) Hayek – degénia velebitská
- Deherainia smaragdina* (Planch. ex Linden) Decne. – omamník smaragdový
- Delosperma cooperi* (Hook. fil.) L. Bolus – delosperma Cooperova
- Dendrobium cruentum* Rchb. fil. – dendróbium zakrvavené
- D. loddigesii* Rolfe – d. Loddige-sovo
- Dendromecon rigida* Benth. – makovec tuhý
- Dendrosicyos socotranus* Balf. fil. – tekvicovník sokotranský
- Derris microphylla* (Miq.) B. D. Jacks. – kožnatec malolistý
- Desmodium canadense* (L.) DC. – dezmódium kanadské
- D. tortuosum* (Sw.) DC. – d. skrútené
- Deutzia corymbosa* R. Br. ex G. Don – trojpek chocholikatý
- D. discolor* Hemsl. – t. rôznofarebný
- D. glabrata* Kom. – t. lysý
- D. glauca* Cheng – t. sivozelený
- D. glomeruliflora* Franch. – t. kľbkokvetý
- D. hypoglauca* Rehder – t. sivorubý
- D. maximowicziana* Makino – t. Maximovičov
- D. mollis* Duthie – t. mäkký
- D. parviflora* Bunge – t. malokvetý
- D. schneideriana* Rehder – t. Schneiderov
- D. setchuenensis* Franch. – t. sečuánsky
- D. ×carnea* (Lemoine) Rehder – t. mäsovočervený
- D. ×wilsonii* Duthie – t. Wilsonov
- Dianella caerulea* Sims – dianka modrá
- D. longifolia* R. Br. – d. dlholistá
- D. revoluta* R. Br. – d. podvinutá
- D. tasmanica* Hook. fil. – d. tasmánska
- Dianthus arpadianus* Ade et Bornm. – klinček Arpádov
- D. japonicus* Thunb. – k. japonský
- D. lusitanus* Brot. – k. portugalský
- D. microlepis* Boiss. – k. bulharský
- D. petraeus* Waldst. et Kit. – k. skalný
- Dicentra nevadensis* Eastw. – srdcovka nevadská
- Dichantheium oligosanthes* (Schult.) Gould – proso málokveté
- Dichroa febrifuga* Lour. – hortenziovec protihorúčkový
- Dictamnus hispanicus* Webb ex Willk. – jasenec španielsky

- Dictyosperma album* (Bory)
H. Wendl. et Drude ex Scheff. –
hurikánovník biely („hurikánová
palma“)
- Dieffenbachia oerstedii* Schott – dí-
fenbachia Oerstedova
- Dierama pulcherrimum* Baker –
zvonárka najkrajšia
- D. pendulum* (L. fil.) Baker – z. pre-
visnutá
- Digitalis obscura* L. – náprstník
tmavý
- D. parviflora* Jacq. – n. malokvetý
- D. ×fulva* Lindl. – n. jahodovočer-
vený
- Digitaria exilis* (Kippist) Stapf –
prstovka chudá
- D. iburua* Stapf – p. čierna (iburu)
- Dimocarpus longan* Lour. – longan
dračí
- Dinteranthus microspermus* (Dinter
et Derenb.) Schwantes – kamienok
drobnosemenný
- Dioscorea cayennensis* Lam. –
dioskorea kajenská
- D. deltoidea* Wall. ex Griseb. – d.
deltovitá
- D. dumetorum* (Kunth) Pax – d.
krovisková
- D. hastata* Mill. – d. oštepovitá
- D. heptaneura* Vell. – d. sedemžilová
- D. minutiflora* Engl. – d. drob-
nokvetá
- D. oppositifolia* L. – d. protistojno-
listá
- D. ovata* Vell. – d. vajcovitá
- D. pentaphylla* L. – d. päťlistá
- D. praeheensis* Benth. – d. šplhavá
- D. sansibarensis* Pax – d. zanzibar-
ská
- Diospyros abyssinica* (Hiern) F.
White – ebenovník abesínsky
- D. burmanica* Kurz – e. barmský
- D. celebica* Bakh. – e. celebeský
- D. chloroxylon* Roxb. – e. zeleno-
drevý
- D. decandra* Lour. – e. desaťtyčin-
kový
- D. ferrea* (Willd.) Bakh. – e. želez-
ný
- D. melanoxylon* Roxb. – e. čierno-
drevý
- D. mespiliformis* Hochst. ex A. DC.
– e. mišpuľovitý
- Diplacus aurantiacus* (Curtis) Jeps.
– škl'abivec oranžový
- Diploaxis erucoides* (L.) DC. –
dvojradočka erukovitá
- Dipterocarpus alatus* Roxb. ex D.
Don – dvojkridlač obyčajný
- D. baudii* Korth. – d. Baudov
- D. costatus* C. F. Gaertn. – d. reber-
natý
- D. angustifolius* Wight et Arn. – d.
úzkolistý
- D. crinitus* Dyer – d. vlasatý
- D. gracilis* Blume – d. štíhly
- D. grandiflorus* (Blanco) Blanco –
d. veľkokvetý
- D. hasseltii* Blume – d. Hasseltov

- D. hispidus* Thwaites – d. srstnatý
D. kunstleri King – d. Kunstlerov
D. littoralis Blume – d. pobrežný
D. obtusifolius Teijsm. ex Miq. – d. tupolistý
D. retusus Blume – d. preliačený
D. tuberculatus Roxb. – d. hrboľčekovitý
D. zeylanicus Thwaites – d. cejlónsky
Dipteryx alata Vogel – dvojkrídlo obyčajné
Disa graminifolia Ker Gawl. ex Spreng. – disa trávolistá
D. racemosa L. fil. – d. strapcovitá
Disanthus cercidifolius Maxim. – dvojkvet judášovcolistý
Dischidia bengalensis Colebr. – urnovka bengálska
D. major (Vahl) Merr – u. väčšia
D. nummularia R. Br. – u. peniažteková
Disocactus phyllanthoides (DC.) Barthlott – disokaktus filantovitý
Dittrichia viscosa (L.) Greuter – dittrichia lepkavá
Dodecatheon jeffreyi Van Houtte – prvosenka Jeffreyho
Dodonea viscosa Jacq. – dodonea lepkavá
Dombeya burgessiae Gerrard ex Harv. – dombeja Burgessovej
D. wallichii (Lindl.) Benth. et Hook. fil. ex K. Schum. – d. Wallichova
Doronicum plantagineum L. – kamzičník skorocelový
Dorotheanthus apetalus (L. fil.) N. E. Br. – poludňovkovec bezlupienkový
Dovyalis hebecarpa (Gardner) Warb. – doviália cejlónska
Downingia elegans (Douglas ex Lindl.) Torr. – kališkovka úhľadná
D. pulchella (Lindl.) Torr. – k. rozkošná
Draba bruniifolia Steven – chudôbka bruniolistá
D. hispanica Boiss. – ch. španielska
D. aletroformis (Haw.) Bos – dracena aletrovitá
D. bicolor Hook. – d. dvojfarebná
Dracontium gigas (Seem.) Engl. – zmijovník obrí
Drosera capensis L. – rosička kapská
Drynaria quercifolia (L.) J. Sm. – drynária dubolistá
Dryopteris campyloptera (Kuntze) Clarkson – paprad' americká
D. cycadina (Franch. et Sav.) C. Chr. – p. cykasovitá
D. erythrosora (D. C. Eaton) Kuntze – p. červenokôpková
Dudleya attenuata (S. Watson) Moran – dudleja stenčená
D. stolonifera Moran – d. výbežkatá
D. traskiae (Rose) Moran – d. Traskovej
Dypsis lutescens (H. Wendl.) Beentje et J. Dransf. – zlatoplodec žltúnci

- Eccremocarpus scaber* Ruiz et Pav.
– úponatka drapľavá
- Echinacea paradoxa* (Norton) Britton – echinacea podivná
- Echinocereus ferreirianus* H. E. Gates – ježica Ferreirova
- E. longisetus* (Engelm.) Rümpler – j. dlhoštetinatá
- E. scheerii* (Salm-Dyck) Scheer – j. Scheerova
- E. schmollii* (Weing.) N. P. Taylor – j. Schmollovej
- Echinochloa crus-pavonis* (Kunth) Schult. – ježatka pávia
- Echinodorus cordifolius* (L.) Griseb. – šípkovec srdcovitolistý
- E. floribundus* (Seub.) Seub. – š. kvetnatý
- E. grandiflorus* (Cham. et Schldtl.) Micheli – š. veľkokvetý
- E. grisebachii* Small – š. Grisebachov
- E. longiscapus* Arechav. – š. dlhostvolový
- E. macrophyllus* (Kunth) Micheli – š. veľkolistý
- E. major* (Micheli) Rataj – š. väčší
- E. nymphaeifolius* (Griseb.) Buchenau – š. leknolistý
- E. paniculatus* Micheli – š. metlinatý
- E. subalatus* (Mart. ex Schult. fil.) Griseb. – š. krídlatý
- E. uruguayensis* Arebach. – š. uruguajský
- Echinops strigosus* L. – ježibaba tvrdoštetinatá
- Echinopsis backebergii* Werderm. – ježovník Backebergov
- E. calochlora* K. Schum. – j. krásnozelený
- E. chamaecereus* Friedrich et Glaetzle – j. plazivý
- E. cinnabarina* (Hook.) Labour. – j. rumelkový
- E. mamillosa* Gürke – j. bradavkatý
- E. marsoneri* Werderm. – j. Marsonerov
- E. pampana* (Britton et Rose) D. R. Hunt – j. pampový
- E. saltensis* Speng. – j. saltský
- Echium flavum* Desf. – hadinec žltý
- Edgeworthia gardneri* Meisn. ex Wall. – papierník Gardnerov
- Edraianthus dalmaticus* (A. DC.) A. DC. – blankytník dalmátsky
- E. graminifolius* (L.) A. DC. – b. trávolistý
- E. pumilio* (Port. ex Schult.) A. DC. – b. nizučký
- E. serpyllifolius* (Vis.) A. DC. – b. dúškolistý
- E. tenuifolius* (A. DC.) A. DC. – b. trávolistý
- Egeria najas* Planch. – vodomorec riečňankovitý
- Eichhornia diversifolia* (Vahl) Urban – plaváček rôznolistý
- Elaeagnus ×ebbingei* L. – hlošina Ebbingeho

- Eleocharis pusilla* R. Br. – bahnička malinká
- E. vivipara* Link – b. živorodá
- Eleutherococcus divaricatus* (Siebold et Zucc.) S. Y. Hu – všehojovec rozťahnutý
- E. giraldii* (Harms) Nakai – v. Giraldov
- E. henryi* Oliv. – v. Henryho
- E. lasiogyne* (Harms) S. Y. Hu – v. huňatopiestikový
- E. leucorrhizus* Oliv. – v. bielokoreňový
- E. senticosus* (Rupr. et Maxim.) Harms – v. trnistý
- E. sessiliflorus* (Rupr. et Maxim.) S. Y. Hu – v. sediacokvetý
- E. simonii* (Simon Louis ex Mouill.) Hesse – v. Simonov
- Elliottia bracteata* (Maxim.) Benth. et Hook. fil. – krutičnelka listenatá
- E. paniculata* (Siebold et Zucc.) Benth. et Hook. fil. – k. metlinatá
- Empetrum atropurpureum* Fernald et Wiegand – šucha tmavopurpurová
- E. eamesii* Fernald et Wiegand – š. Eamesova
- Enkianthus chinensis* Franch. – zvonkovec čínsky
- E. subsessilis* (Miq.) Makino – z. sediaci
- Entada gigas* (L.) Fawc. et Rendle – entada obria
- Ephedra equisetina* Bunge – chvojník prasličkovitý
- E. fedtschenkoi* Paulsen – ch. Fedčenkov
- E. foliosa* Boiss. ex C. A. Mey. – ch. listnatý
- E. gerardiana* Wall. ex Stapf – ch. Gerardov
- E. intermedia* Schrenk ex C. A. Mey. – ch. prostredný
- E. lomatolepis* Schrenk – ch. lemovaný
- E. monosperma* J. G. Gmel. ex C. A. Mey. – ch. jednosemenný
- E. nevadensis* S. Watson – ch. nevadský
- E. procera* Fisch. ex C. A. Mey. – ch. vyrastený
- E. przewalskii* Stapf – ch. Przewalského
- E. strobilacea* Bunge – ch. šištícovitý
- E. torreyana* S. Watson – ch. Torreyov
- E. trifurca* Torr. ex S. Watson – ch. trojený
- E. viridis* Coville – ch. zelený
- Epilobium canum* (Greene) P. H. Raven – vrbovka sivá
- E. crassum* Hook. fil. – v. hrubá
- Epimedium davidii* Franch. – krpčiarica Davidova
- E. ecalcaratum* G. Y. Zhong – k. bezostrohá
- E. stellulatum* Stearn – k. hviezdíčkovitá
- E. sutchuenense* Franch. – k. sečuánska

- Episcia punctata* (Lindl.) Hanst. – episcia bodkovaná
- E. reptans* Mart. – e. plazivá
- Eragrostis spectabilis* (Pursh) Steud. – milota obdivuhodná
- E. suaveolens* Becker ex Claus – m. príjemná
- Eranthis cilicica* Schott et Kotschy – tavolín cilicijský
- E. ×tubergenii* Bowles – t. Tubergenov
- Eremogone ledebouriana* (Fenzl) Ikonn. – stepnatka Ledebourova
- Eremurus himalaicus* Baker – fakľa himalájska
- E. olgae* Regel – f. Oľgina
- Erica australis* L. – vresovec južný
- E. canaliculata* Andrews – v. žliabkatý
- E. sicula* Guss. – v. sicílsky
- E. taxifolia* F. A. Bauer – v. tisolistý
- E. verticillata* P. J. Bergius – v. praslenatý
- E. viscaria* L. – v. lepkavý
- E. ×darleyensis* Bean – v. darleydaleský
- E. ×williamsii* Druce – v. Williamsov
- Erigeron aureus* Greene – turica zlatá
- E. compactus* S. F. Blake – t. nako-peňá
- E. compositus* Pursh – t. zložená
- E. glaucus* Ker-Gawl. – t. sivoze-lená
- E. trifidus* Hook. – t. trojzárezová
- E. uncialis* S. F. Blake – t. palcová
- Erodium chrysanthum* L'Hér. ex DC. – bocianik zlatokvetý
- E. manescavii* Coss. – b. Manescavov
- Eryngium pandanifolium* Cham. et Schltldl. – kotúč pandanolistý
- E. yuccifolium* Michx. – k. jukolistý
- Erysimum linifolium* (Pers.) J. Gay. – horčičník ľanolistý
- E. nevadense* Reut. – h. nevadský
- E. pulchellum* (Willd.) J. Gay – h. rozkošný
- E. pusillum* Bory et Chaub. – h. malinký
- E. scoparium* (Brousse. ex Willd.) Wettst. – h. metlovitý
- Erythranthe primuloides* (Benth.) G. L. Nesom – čarodejka prvosienkovitá
- Erythrina herbacea* L. – koralník bylinný
- Erythronium californicum* Purdy – kandík kalifornský
- E. japonicum* Decne. – k. japonský
- E. multiscapideum* (Kellogg) A. Nelson et P. B. Kenn. – k. mnohostvolový
- E. oregonum* Applegate – k. oregonský
- Erythrostemon gilliesii* (Hook.) Klotzsch – cezalpinia Gilliesova (cezalpiniovec Gilliesov)
- E. yucatanensis* (Greenm.) E. Gagnon et G. P. Lewis – c. yucatánska (cezalpiniovec yucatánsky)

- Escallonia myrtilloides* L. fil. – eskalónia čučoriedkovitá
E. rubra (Ruiz et Pav.) Pers. – e. červená
E. ×langleyensis Veitch ex Mast – e. Langleyho
Escobaria hesteri (Y. Wright) Buxb. – eskobária Hesterova
E. missouriensis (Sweet) D. R. Hunt – e. missouriská
E. vivipara (Nutt.) Buxb. – e. živorodá
Espostoa melanostele (Vaupel) Borg – espostoa čiernoostňová
E. mirabilis F. Ritter – e. podivuhodná
Etlingera coccinea (Blume) S. Sakai et Nagam. – etlingera šarlátová
Eucalyptus odorata Behr – eukalyptus voňavý
Eucharis amazonica Linden ex Planch. – narcisovec amazonský
Eucomis autumnalis (Mill.) Chitt. – chocholka jesenná
E. bicolor Baker – ch. dvojfarebná
Euonymus grandiflorus Wall. – bršlen veľkokvetý
E. lucidus D. Don – b. svietivý
E. maackii Rupr. – b. Maackov
E. occidentalis Nutt. ex Torr. – b. západný
E. oxyphyllus Miq. – b. ostrolistý
E. pendulus Wall. – b. previsnutý
Eupatorium maculatum (L.) E. E. Lamont – konopáč škvrnitý
Euphorbia abyssinica J. F. Gmel. – mliečnik abesínsky
E. acanthothamnus Heldr. et Sartori ex Boiss. – m. trnísty
E. ambovombensis Rauh et Razaf. – m. ambovombský
E. austriaca A. Kern. – m. rakúsky
E. capitulata Rchb. – m. hlávkatý
E. cap-saintemariensis Rauh – m. Mysu Panny Márie
E. coerulescens Haw. – m. modrejúci
E. cremersii Rauh et Razaf. – m. Cremersov
E. cylindrifolia Marn.-Lap. et Rauh – m. valcovitolistý
E. decaryi Guillaumin – m. Decaryho
E. dendroides L. – m. stromčekovitý
E. francoisii Leandri – m. Francoisov
E. handiensis Burchard – m. jandíjsky
E. hypericifolia L. – m. ľubovníkolistý
E. leuconeura Boiss. – m. bieložilový
E. moratii Rauh – m. Moratov
E. officinarum L. – m. lekársky
E. parvicyathophora Rauh – m. malopohárikový
E. quartziticola Leandri – m. kremencový
E. stygiana H. C. Watson – m. smrtonosný

- E. tirucalli* L. – m. dráždivý
- E. tulearensis* (Rauh) Rauh – m. toliarsky
- E. umbellata* (Pax) Bruyns – m. okolíkatý
- Euphrasia corcontica* (Smejkal) Dvořáková – očianka krkonošská
- Euptelea pleiosperma* Hook. fil et Thomson – krídlovník viacsemenný
- E. polyandra* Siebold et Zucc. – k. mnohotyčinkový
- Euryale ferox* Salisb. – leknovka hrozivá
- Eurybia sibirica* (L.) G. L. Nesom – astra sibírska
- Euscaphis japonica* (Thunb.) Kanitz – klokočka japonská
- Eustoma exaltatum* (L.) Salisb. ex G. Don – eustoma vyvýšená
- Exocarpos cupressiformis* Labill. – kvandong cyprusovitý („austrálska čerešňa“)
- Exochorda serratifolia* S. Moore – exochorda pílkovitolistá
- Fagraea crenulata* Maingay ex C. B. Clarke – voňavkovec drobnovrúbkovaný
- Faidherbia albida* (Delile) A. Chev. – akácia belavá
- Fargesia murielae* (Gamble) T. P. Yi – trstinovec Murielin
- F. nitida* (Mitford) Keng fil. ex T. P. Yi – t. lesklý
- Fascicularia bicolor* (Ruiz et Pav.) Mez – zväzočka dvojfarebná
- Felicia amoena* (Sch. Bip.) Levyns – felícia malebná
- Ferocactus chrysacanthus* (Orcutt) Britton et Rose – ferokaktus zlatotŕňový
- F. glaucescens* (DC.) Britton et Rose – f. sivejúci
- F. macrodiscus* (Mart.) Britton et Rose – f. diskovitý
- F. pilosus* (Galeotti ex Salm-Dyck) Werderm. – f. chlpatý
- F. schwarzii* G. E. Linds. – f. Schwarzov
- Festuca flavescens* Bellardi – kos-trava žltnúca
- F. glacialis* (Miégev. ex Hack.) K. Richt. – k. ľadovcová
- F. quadriflora* Honck. – k. štvorkvetá
- F. varia* Haenke – k. rozmanitá
- Ficus neriifolia* Sm. – figovník olean-drolistý
- F. obtusifolia* Kunth – f. tupolistý
- F. palmeri* S. Watson – f. Palmerov
- F. sur* Forrsk. – f. huňatoplodý (sur)
- F. sycomorus* L. – f. starobyľý (sykomora)
- F. variegata* Blume – f. voskový
- Filago nevadensis* (Boiss.) Wagenitz et Greuter – bielolist nevadský
- Fitzroya cupressoides* I. M. Johnst. – ozrutník cyprusovitý
- Flueggea suffruticosa* (Pall.) Baill. – flugea polokrovitá
- Fockea edulis* K. Schum. – fokea jedlá

- Fokienia hodginsii* (Dunn) A. Henry et H. H. Thomas – fokienia
Hodginsova
- Forestiera acuminata* (Michx.) Poir.
– olivník končistý
- F. pubescens* Nutt. – o. páperistý
- Fortunearia sinensis* Rehder et E.
H. Wilson – fortuneária čínska
- Frankenia laevis* L. – frankénia
hladká
- Franklinia alatamaha* W. Bartram ex
Marshall – franklinia altamažská
- Fraxinus bungeana* DC. – jaseň
Bungeho
- F. griffithii* C. B. Clarke – j. Grif-
fithov
- F. hookeri* Wenz. – j. Hookerov
- F. longicuspis* Siebold et Zucc. – j.
dlhohrotý
- F. platypoda* Oliv. – j. hrubostop-
katý
- F. quadrangulata* Michx. – j. štvor-
hranný
- F. sieboldiana* Blume – j. Sieboldov
- F. velutina* Torr. – j. zamatový
- Freesia alba* (G. L. Mey.) Gumbel. –
frézia biela
- F. corymbosa* (Burm. fil.) N. E. Br.
– f. chocholikatá
- Fritillaria lusitanica* Wikstr. – ko-
runka portugalská
- F. pinardii* Boiss. – k. Pinardova
- F. pontica* Wahlenb. – k. pontická
- Fumana thymifolia* (L.) Spach – de-
vätorka dúškolistá
- F. ericoides* (Cav.) Gand. – d. vre-
sovcovitá

Latinsko-slovensko-česko-rusko-bieloruský slovník oficiálnych názvov liečivých rastlín. 6. časť (P – R)

MÁRIA BAČOVÁ

Katedra rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

latinský (medzinárodný vedecký) názov	slovenský názov	český názov	ruský názov	bieloruský názov
<i>Paeonía officinalis</i> L.	pivonka lekárska, ž.	pivoňka lékařská, ž.	пион лекарственный, м.	півоня лекавая, ж.
<i>Panax ginseng</i> C. A. Mey.	všehoj ázijský, м.	ženšen pravý, м.	женьшень обыкновенный, м.	жэньшэнь звычайны, м.
<i>Papaver somniferum</i> L.	mak siaty, м.	мак setý, м.	мак снотворный, м.	мак снатворны, м.
<i>Papaver rhoeas</i> L.	mak vlčí, м.	мак vlčí, м.	мак самосейка, м.	мак самасейка, м.
<i>Parnassia palustris</i> L.	bielokvet močiarny, м.	tolije bahenní, ž.	белозор болотный, м.	відомец балотны, м.
<i>Passiflora edulis</i> Sims	mučenka jedlá, ž.	mučenka jedlá, ž.	страстоцвет съедобный, м.	пасіфлора ядомая, ж.
<i>Pastinaca sativa</i> L.	paštrnák siaty, м.	пастинак setý, м.	пастернак посеvной, м.	пастарнак пасяўны, м.
<i>Peganum harmala</i> L.	harmala stepná, ž.	harmala stepní, ž.	гармала обыкновенная, ж.	гармала звычайная, ж.
<i>Persea americana</i> Mill.	hruškovec americký, м.	hruškovec přelahný, м.	персея американская, ж.	пярсея амерыканская, ж. (авакада, с.)
<i>Persicaria bistorta</i> (L.) Samp. (<i>Bistorta major</i> S. F. Gray)	hadovník väčší, м.	rdesno hadí kořen, s.	змеевик большой, м. (горец змеиный, м.)	драсён змяіны, м. (горац змяіны, м.)
<i>Persicaria hydropiper</i> (L.) Delarbre (<i>Polygonum hydropiper</i> L.)	horčiak pieprový, м.	rdesno pepřík, s.	горец перечный, м.	драсён перцавы, м.
<i>Persicaria lapathifolia</i> (L.) Delarbre (<i>Polygonum lapathifolium</i> L.)	horčiak štiavolistý, м.	rdesno blešník, s.	горец развесистый, м.	драсён раскідзісты, м.

<i>Persicaria maculosa</i> Gray (<i>Polygonum persicaria</i> L.)	horčiak obyčajný, m.	rdesno červivec, s.	горец почечуйный, м.	драсён звычайны, м. (горац пачачуйны, м.)
<i>Petasites albus</i> (L.) Gaertn.	deväťsil biely, m.	devětsil bílý, m.	белокопытник белый, м.	белакапытнік белы, м.
<i>Petasites hybridus</i> (L.) Gaertn. Mey. et Scherb.	deväťsil lekársky, m.	devětsil lékařský, m.	белокопытник гибридный, м.	белакапытнік гібрыдны, м.
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A. W. Hill	petržlen záhradný, m.	petržel obecná, ž.	петрушка кудрявая, ж.	пятрушка агародная, ж. (пятрушка кучаравая, ж.)
<i>Peucedanum oreoselinum</i> (L.) Moench.	smldník olšovníkovitý, m.	smldník olešníkoviť, m.	горичник горный, м.	дзікая пятрушка горная, ж.
<i>Phaseolus coccineus</i> L.	fazuľa šarlátová, ž.	fazol šarlatový, m.	фасоль огненно-красная, ж.	фасоля крывава-чырвоная, ж.
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	fazuľa obyčajná, ž.	fazol obecný, m.	фасоль обыкновенная, ж.	фасоля звычайная, ж.
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	trst' obyčajná, ž.	rákos obecný, m.	тростник обыкновенный, м.	трысьнёг звычайны, м.
<i>Physalis alkekengi</i> L.	machovka židovská čerešňa, ž.	mochyně židovská, ž.	физалис обыкновенный, м.	фізالیс звычайны, м.
<i>Phytolacca americana</i> L. (<i>Phytolacca decandra</i> L.)	líčidlo americké, s.	líčidlo americké, s.	лаконос американский, м.	лаканос амерыканскі, м.
<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	smrek obyčajný, m.	smrk ztepilý, m.	ель обыкновенная, ж. (ель европейская, ж.)	елка еўрапейская, ж. (елка звычайная, ж.)
<i>Picea mariana</i> (Mill.) Britton, Sterns & Poggenb. (<i>Picea nigra</i> /Du Roi/ Link)	smrek čierny, m.	smrk černý, m.	ель чёрная, ж.	елка чорная, ж.
<i>Pilosella officinarum</i> Vaill. (<i>Hieracium pilosella</i> L.)	chlupáček obyčajný, m.	chlupáček zední, m. (jestřábník chlupáček, m.)	ястребиночка обыкновенная, ж.	ястрабок валасісты, м.

<i>Pimpinella anisum</i> L.	bedrovník lekársky, m. (aníz, m.)	bedrník anýz, m.	бедрениц анисовый, м. (анис обыкновенный, м.)	бядрынец анисовый, м.
<i>Pimpinella major</i> (L.) Huds.	bedrovník väčší, m.	bedrník väčší, m.	бедрениц большой, м.	бядрынец вялікі, м.
<i>Pimpinella saxifraga</i> L.	bedrovník lomikameňový, m.	bedrník obecny, m.	бедрениц камнеломка, м.	бядрынец камнеляломнікавы, м.
<i>Pinguicula vulgaris</i> L.	tučnica obyčajná, ž.	tučnice obecny, ž.	жирянка обыкновенная, ж.	тлушчанка звычайная, ж.
<i>Pinus sibirica</i> Du Tour	borovica sibírska, ž.	borovice sibírska, ž.	сосна сибирская, ж. (сосна кедровая сибирская, ж.)	хвоя кедровая сибірська, ж. (сасна сибірська, ж.)
<i>Pinus sylvestris</i> L.	borovica lesná, ž. (сосна, ž.)	borovice lesní, ž.	сосна обыкновенная, ж.	хвоя звычайная, ж. (сасна звычайная, ж.)
<i>Piper betle</i> L.	piepor betelový, m.	perřovník betelový, m.	перец бетель, м.	перац бетэль, м.
<i>Piper nigrum</i> L.	piepor čierny, m.	perřovník černý, m.	перец чёрный, м.	перац чорны, м.
<i>Plantago indica</i> L. (<i>Plantago arenaria</i> Waldst. et Kit.)	skorocel piesočny, m.	jitrocel písечny, m.	подорожник песчаный, м.	трыпутнік пясчаны, м.
<i>Plantago lanceolata</i> L.	skorocel kopijovitý, m.	jitrocel kopinatý, m.	подорожник ланцетолистный, м.	трыпутнік ланцэталісты, м. (трыпутнік ланцэтны, м.)
<i>Plantago major</i> L.	skorocel väčší, m.	jitrocel väčší, m.	подорожник большой, м.	трыпутнік вялікі, м.
<i>Plantago media</i> L.	skorocel prostredny, m.	jitrocel prostrední, m.	подорожник средний, м.	трыпутнік сярэдні, м.
<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	vemeník dvojlístny, m.	vemeník dvoulistý, m.	любка двулистная, ж.	чараўнік двухлісты, м.
<i>Polemonium caeruleum</i> L.	vojnovka belasá, ž.	jirnice modrá, ž.	синюха голубая, ж.	сінюха блакітная, ж.
<i>Polygala amarella</i> Crantz	horčinka horkastá, ž.	vítod nahořklý, m.	истод горьковатый, м.	крапінец гаркаваты, м. (крапінец горкі, м.)
<i>Polygala vulgaris</i> L.	horčinka obyčajná, ž.	vítod obecny, m.	истод обыкновенный, м.	крапінец звычайны, м.

<i>Polygonum aviculare</i> L.	stavikrv vtáci, m.	truskavec ptačí, m.	горец птичий, м.	драсён птушыны, м. (горац птушыны, м.)
<i>Polygonatum odoratum</i> (Mill.) Druce	kokorík voňavý, m.	kokořík vonný, m.	купена душистая, ж. (купена лекарственная, ж.)	купена духмяная, ж.
<i>Polypodium vulgare</i> L.	sladič obyčajný, m.	osladič obecný, m.	многоножка обыкновенная, ж.	мнаганожка звичайная, ж.
<i>Populus nigra</i> L.	topoľ čierny, m.	topol černý, m.	тополь чёрный, м.	таполя чорная, ж.
<i>Populus tremula</i> L.	topoľ trasľavý, m. (osika, ž.)	topol osika, m.	осина обыкновенная, ж. (тополь дрожащий, м.)	таполя дрыжачая, ж. (асіна, ж.)
<i>Potentilla alba</i> L.	nátržník biely, m.	mochna bílá, ž.	лапчатка белая, ж.	дуброўка белая, ж.
<i>Potentilla aurea</i> L.	nátržník zlatý, m.	mochna zlatá, ž.	лапчатка золотая, ж.	дубоўка зала-тая, ж.
<i>Potentilla erecta</i> (L.) Rausch.	nátržník vzpriamený, m.	mochna nátržník, ž.	лапчатка прямостоячая, ж.	дуброўка прама-стаячая, ж.
<i>Potentilla reptans</i> L.	nátržník plazivý, m.	mochna plazivá, ž.	лапчатка ползучая, ж.	дуброўка паў-зучая, ж.
<i>Primula elatior</i> (L.) Hill	prvosienka vyššia, ž.	prvosienka vyšší, ž.	первоцвет высокий, м.	першацвет высокі, м. (ключыкі высокія, мн.)
<i>Primula veris</i> L.	prvosienka jar-ná, ž.	prvosienka jar-ní, ž.	первоцвет весенний, м.	першацвет веснавы, м. (ключыкі вясен-ня, мн.)
<i>Primula vulgaris</i> Huds.	prvosienka bez-byľová, ž.	prvosienka bezlo-dyžná, ž.	первоцвет обыкновенный, м.	першацвет звичайны, м.
<i>Prunella vulgaris</i> L.	čierňohľavok obyčajný, m.	černohľavek obecný, m.	черноголовка обыкновенная, ж.	чорнагалоўка звичайная, ж. (чорнагаловік звичайны, м.; чорнагалоў звичайны, м.)
<i>Prunus armeniaca</i> L. (<i>Armeniaca vulgaris</i> Lam.)	marhuľa obyčaj-ná, ž.	meruňka obec-ná, ž.	абрикос обыкновенный, м.	абрыкос звы-чайны, м.

<i>Prunus avium</i> (L.) L. (<i>Cerasus avium</i> /L./ Moench)	čerešňa vtáčia, ž.	třešeň ptačí, ž.	вишня птичья, ж.	вішня птушьяна, ж.
<i>Prunus cerasus</i> L. (<i>Cerasus vulgaris</i> Mill.)	višňa obyčajná, ž.	višeň obecná, ž.	вишня обыкновенная, ж.	вішня звичайна, ж.
<i>Prunus domestica</i> L.	slivka domáca, ž.	slivoň švestka, ž.	слива домашняя, ж.	сліва дамашня, ж.
<i>Prunus dulcis</i> (Mill.) D. A. Webb (<i>Amygdalus communis</i> L.)	mandľa obyčajná, ž.	mandloň obecná, ž.	миндаль обыкновенный, м.	міндаль звичайны, м.
<i>Prunus padus</i> L.	čremcha obyčajná, ž.	střemcha obecná, ž.	черёмуха обыкновенная, ж.	чаромха звичайна, ж.
<i>Prunus persica</i> (L.) Batsch (<i>Persica vulgaris</i> Mill.)	broskyňa obyčajná, ž.	broskvoň obecná, ž.	персик обыкновенный, м.	персік, м.
<i>Prunus spinosa</i> L.	trnka obyčajná, ž.	trnka obecná, ž.	слива колючая, ж. (тёрн обыкновенный, м.)	сліва калючая, ж.
<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn	orličník obyčajný, м. (papradie orličie, s.)	hasivka orličí, ž.	орляк обыкновенный, м.	арляк звичайны, м.
<i>Pulmonaria obscura</i> Dumort.	plúčnik tmavý, м.	plicník tmavý, м.	медуница неясная, ж.	медуніца няясная, ж. (шчамяліца няясная, ж.)
<i>Pulmonaria officinalis</i> L.	plúčnik lekársky, м.	plicník lékařský, м.	медуница лекарственная, ж.	медуніца лекава, ж. (шчамяліца лекава, ж.)
<i>Punica granatum</i> L.	granátovník púnsky, м.	marhaník obecný, м.	гранат обыкновенный, м.	гранат звичайны, м.
<i>Pyrola rotundifolia</i> L.	hruštička okrúhlostá, ž.	hruštička okrouhlostá, ž.	грушанка круглолистная, ж.	грушанка круглістава, ж.
<i>Pyrus communis</i> L.	hruška obyčajná, ž.	hrušeň obecná, ž.	груша обыкновенная, ж.	груша звичайна, ж.
<i>Quercus petraea</i> (Matt.) Liebl	dub zimný, м.	dub zimní, м.	дуб скальный, м.	дуб скальны, м. (дуб сядзячакветны, м.)

<i>Quercus robur</i> L.	dub letný, m.	dub letní, m.	дуб черешчатый, м.	дуб чарэшчатый, м. (дуб звичайны, м.)
<i>Quillaja saponaria</i> Mol.	kvilája mydlová, ž.	mydlokor tupolistý, m.	квиллайя мыльная, ж.	квілайя мыльная, ж. (мыльнае дрэва, с.)
<i>Raphanus sativus</i> L.	reďkev siata, ž.	ředkev setá, ž.	редька посевная, ж.	рэдка пасяўная, ж.
<i>Rauwolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz	rauvolfia hadovitá, ž.	zmijovice hadovitá, ž.	раувольфия змеиная, ж.	раўвольфія змяіная, ж.
<i>Rhamnus cathartica</i> L.	rešetliak prečisťujúci, m.	řešetlák počistivý, m.	жостер слабительный, м. (крушина слабительная, ж.)	жасцір слабительный, м. (крушына слабительная, ж.)
<i>Rhaponticum carthamoides</i> (Willd.) Iljin (<i>Stemmacantha carthamoides</i> /Willd./ Dittrich)	rapontík požltovitý, m. (maral, m.)	parcha saflorovitá, ž.	большеголовник сафлоровидный, м.	вялікагалоўнік сафларападобны, м.
<i>Rheum officinale</i> Baill.	rebarbora lekárska, ž.	reven lékařská, ž.	ревень лекарственный, м.	рабарбар лекавы, м.
<i>Rheum rhabarbarum</i> L. (<i>Rheum undulatum</i> L.)	rebarbora vlnitá, ž.	reven kadeřavá, ž.	ревень обыкновенный, м. (ревень волнистый, м.)	рэвень звичайны, м. (рэвень хвалісты, м.)
<i>Rhodiola rosea</i> L.	rozchodnica ružová, ž.	rozchodnice růžová, ž.	родиола розовая, ж.	радыёла ружовая, ж.
<i>Rhododendron caucasicum</i> Pall.	rododendron kaukazský, m.	pěníšník kavkazský, m.	рододендрон кавказский, м.	рададэндран каўказскі, м.
<i>Rhododendron tomentosum</i> Harmaja (<i>Ledum palustre</i> L.)	rojovník močiarňny, m.	rojovník bahenní, m.	багульник болотный, м.	багун балотны, м.
<i>Rhus coriaria</i> L.	sumach garbiarsky, m.	škumpa koželužská, ž.	сумах дубильный, м. (сумах кожевенный, м.)	сумах звичайны, м.
<i>Rhus glabra</i> L.	sumach šarlátový, m.	škumpa lysá, ž.	сумах голый, м.	сумах голы, м.

<i>Rhus typhina</i> L.	sumach pálkový, m.	škumpa orobincová, ž.	сумах оленерогий, м. (сумах пушистый, м.)	сумах аленярогі, м.
<i>Ribes uva-crispa</i> L.	říbezľa egrešová, ž.	srstka angrešt, ž.	крыжовник обыкновенный, м. (крыжовник отклонённый, м.)	агрэст адхілены, м.
<i>Ribes nigrum</i> L.	říbezľa čierna, ž.	rybíz černý, m.	смородина чёрная, ж.	парэчкі чорныя, мн.
<i>Ribes rubrum</i> L.	říbezľa červená, ž.	rybíz červený, m.	смородина красная, ж.	парэчкі чырвоныя, мн.
<i>Ricinus communis</i> L.	ricín obyčajný, m.	skočec obecný, m.	клещевина обыкновенная, ж.	клещавіна звичайная, ж.
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	agát biely, m.	trnovník akát, m.	робиния лжеакация, ж.	рабінія лжеакація, ж.
<i>Rosa canina</i> L.	ruža šípková, ž.	růže šípková, ž.	шиповник собачий, м.	ружа сабачая, ж. (шыпшына сабачая, ж.)
<i>Rosa majalis</i> Herm.	ruža májová, ž.	růže májová, ž.	шиповник майский, м.	ружа майская, ж. (шыпшына майская, ж.)
<i>Rosa rugosa</i> Thunb.	ruža vráskavá, ž.	růže svraskalá, ž.	шиповник морщинистый, м.	ружа маршчыністая, ж. (шыпшына маршчыністая, ж.)
<i>Rosa tomentosa</i> Sm.	ruža plstnatá, ž.	růže plstnatá, ž.	шиповник войлочный, м.	ружа лямцавая, ж.
<i>Rubia tinctorum</i> L.	marena farbárska, ž.	mořena barvířská, ž.	марена красильная, ж.	марэна фарбавальная, ж.
<i>Rubus arcticus</i> L.	ostružina arktická, ž.	ostružiník arktický, m.	княженика обыкновенная, ж.	касцяніцы арктычныя, мн.
<i>Rubus caesius</i> L.	ostružina sivobelásá, ž. (ožina, ž.)	ostružiník ježiník, m.	ежевика сизая, ж.	ажына шызая, ж. (маліна шызая, ж.)
<i>Rubus chamaemorus</i> L.	ostružina morušková, ž.	ostružiník moruška, m.	морозка приземистая, ж.	марошка прысадзістая, ж.
<i>Rubus fruticosus</i> L. agg.	ostružina krovitá, ž. (černica, ž.)	ostružiník křovitý, m.	ежевика кустарниковая, ж.	ажына, ж.
<i>Rubus idaeus</i> L.	malina obyčajná, ž.	ostružiník maliník, m.	малина обыкновенная, ж.	маліна звичайная ж.

<i>Rumex acetosa</i> L.	šťiav lúčny, m.	šťovík kyselý, m.	щавель кислый, м.	шчаўе кіслае, с. (шчаўе звычайнае, с.)
<i>Ruscus aculeatus</i> L.	listnatec tříntý, m.	listnatec bodlinatý, m.	иглица колючая, ж. (иглица шиповатая, ж.)	ігліца калючая, ж.
<i>Ruta graveolens</i> L.	ruta voňavá, ž.	routa vonná, ž.	рута душистая, ж. (рута пахучая, ж.)	рута духмяная, ж.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Pomenovania svätójánskej mušky v slovenských nárečiach

LUBICA DVORNICKÁ

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

*Príroda sladká,
naša dobrá matka,
krásu mi dala:
kade letím,
sama si svietim,
lampa malá.*

(z básne A. Sládkoviča *Svätójánska muška*)

Svätójánske mušky sú súčasťou piesní, básní aj novších rozprávok. Hoci to vlastne nie sú mušky, ale chrobáčky. Do svojich veršov ich často vplietala aj Ľudmila Podjavorinská, v tomto roku sme si pripomenuli 150 rokov od jej narodenia. *Zlatú mušku* pozýval svietiť „od večera do svitu“ svojej mladej žienke Čimo Čimčara. Ani v zbierke Čin-Čin, ale ani v básni Svrčky zo zbierky Išli svrčky poza bučky sa to s jej lampášikom neskončilo dobre. Nech už sa stalo, čo sa stalo, svrčky predsa len dokázali zarobiť spevom a tancom „po groši“ a utešiť nešťastnú svätójánsku mušku:

*Žeby muška neplakala, žeby bola bohatá,
kúpili jej žiarovôčku i lampášik zo zlata.*

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantových projektov VEGA č. 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí a č. 2/0123/22 Slovánsky jazykový atlas. V príspevku sa uvádzajú názvy slovenských obcí a ich okresov v súlade s koncepciou Slovníka slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (porov. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

Svätojánska muška alebo *svetluška* je zaujímavým predstaviteľom sveta hmyzu. Jej zoologický názov je svetivka svätojánska (*Lampyrus noctiluca*) a je známa svojou bioluminiscenčnou schopnosťou, ktorú dokáže ovládať a ktorá ju výrazne odlišuje od všetkých ostatných predstaviteľov hmyzej ríše u nás. Svetia samčeka, samičky, dokonca už aj vajčeka a larvy môžu slabo svietiť. Lietať vedú iba samčeka, ich svetlo je slabšie. Samička sú väčšie, viac sa podobajú na larvy a svoje svetielko zapínajú na prilákanie samčeka na párenie. Každý druh svetiviek má vlastný špecifický spôsob svetielkovania, ktorým sa odlišujú.

Svätojánske mušky neskúmajú iba entomológovia, zaujímajú aj dialektológov. Lepšie povedané – zaujímajú ich pomenovania tohto hmyzu. V príspevku chceme sprostredkovať najmä údaje z interných zdrojov dialektologického oddelenia (z dotazníkového výskumu pre lexikálny zväzok Atlasu slovenského jazyka /ďalej ASJ 4; skúmala sa otázka č. 232 ‚svätojánska muška‘; z kartotéky a publikovaných diel). Otázka venovaná svätojánskej muške sa spracovala aj na mapách v Slovanskom jazykovom atlase¹ (ďalej OLA – podľa názvu *Общеславянский лингвистический атлас*) a v Českom jazykovom atlase² (ďalej ČJA 2). Ako zvyčajne sme cenné údaje čerpali aj z Historického slovníka slovenského jazyka (ďalej HSSJ).

V slovenských nárečiach sa na pomenovanie týchto chrobáčikov zaznamenalo viacero jedno, dvoj- a trojslovných pomenovaní, v ktorých sa odráža niektorá okolnosť spojená s ich vzhľadom, schopnosťami alebo zvyčajným časom výskytu.

Podstatným znakom, ktorý odlišuje svetlušky od iných chrobákov, je, že svätojánske mušky vydávajú svetlo. Odvodeniny od praslovanského **svěťь*, **svěť-ьль*, **světiti* (por. Králik, 2015, s. 569) sú v slovenských jazykoch zastúpené najväčším počtom pomenovaní. Stačí, ak spomenieme iba spisovné podoby z jednotlivých jazykov s týmto základom: u južných Slovanov v chorváčtine sú to *svitac*, *svitnjak*, rovnako *свитац*, *свитњак* v srbčine a u Bosniakov tiež *svitac*; v bulharčine *светулка* a v macedónčine *светка* a *светулка*. Vo východoslovanských jazykoch sú spisovné názvy *святляк* v bieloruštine, *світляк* na Ukrajine a *светлячок* v Rusku. U západných Slovanov sa do spisovných názvov „presvietili“ česká *světluška* a poľský *światlik*.

¹ Skúmala sa otázka L 117 ‚насекомое, которое светится в летние ночи‘ (OLA 1, mapa č. 48, mat. s. 177 – 178; OLA 13 rkp. 2021, s. 269 – 274).

² Skúmala sa otázka 1397 ‚světluška‘ (ČJA 2, s. 129 – 131).

V slovenských nárečiach nám už *svetluška* nesvieti. Odras jej svetla je v HSSJ zo 17. a z 18. storočia a tak ako teraz, aj vtedy videli, že *swetlusska w nocy blysstj se* (1685), že je to *swetlusska, swetly chrobáček, který w noci swjti* (1763) (HSSJ 5, s. 579). V druhom doklade máme zachované aj lexikalizované spojenie *svetlý chrobáčik*, ktoré sa pri nárečových výskumoch pre ASJ 4 ani pre Slovník slovenských nárečí (ďalej SSN) nezachytilo. V rade synonym v hesle svetluška je v HSSJ aj *svätójánska mucha*, o ktorej bude reč neskôr. A muchy – ale hlavne mušky – hrajú v pomenovaniach tohto hmyzu v slovenských nárečiach prím. V Bunkovciach (o. Sobrance) lieta tiež taká *muška, co švici*. V materiáli získanom dotazníkovou metódou pre ASJ 4 sa na území Slovenska zachytili dvojslovné pomenovania svetlušky, kde adjektívna určujúca časť súvisí so slovami svietiť alebo svetlo. Je to *švecaca muška* v Trstenom pri Hornáde (o. Košice), *švicaca muška* vo viacerých východoslovenských obciach (Abrahámovce, o. Bardejov; Bystré, o. Giraltovce; Nižná Sitnica, o. Stropkov; Slovenská Volová, o. Humenné). Na zmiešanom území s rusínskym obyvateľstvom poletuje *svit'lača muška* (Livov, o. Bardejov) a *svet'lača 'mucha* (Čukalovce, o. Snina). V slovenských nárečiach v Maďarsku sa pri výskume pre OLA v obci Galgaguta (Guta) našiel *svietický chrobák*.

Zvyšné spisovné názvy v slovanských jazykoch súvisia s obdobím letného slnovratu a kresťanským sviatkom svätého Jána Krstiteľa (24. 6.) – tak je to so slovanským pomenovaním *kresnica*, s chorvátskym *krijesnica* (por. Skok, 1971, s. 194 – 195), českým *svatojanská muška*, lužickým *janska muška* a so slovenským *svätójánska muška*. To je ďalší dôležitý okruh nárečových názvov svetlušky v slovanskom svete³, a čo sa týka slovenských nárečí, je to ten najdôležitejší motívant – tvorí zvyčajne určujúcu (adjektívnu) časť v lexikalizovaných spojeniach, no sú od neho odvodené i viaceré jednoslovné názvy. V trojslovných názvoch svetlušky sa iná motivácia nezaznamenala. S týmto obdobím, najmä so svätójánskou nocou sa spájajú mnohé poverové predstavy.

V Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska (ďalej ELKS) sa v hesle Ján Krstiteľ dozvieme mnoho zaujímavých informácií. S dňom Jána Krstiteľa sa v tradičnej kultúre spája komplex obyčajov pôvodne súvisiacich s najvýznamnejšími slávnosťami Slovanov – s oslavou letného slnovratu, o čom sved-

³ Názvy súvisiace so sviatkom svätého Jána sú známe aj z neslovanských jazykov, napr. nem. Johanneskäfer, maď. szentjánosbogár.

čia správy mnohých cestovateľov z 11. a 12. storočia. Jedným z dominantných prvkov, ku ktorým sa viazali predstavy ľudí, bolo slnko a s ním spojený oheň. Oheň uctievali a pripisovali mu magickú ochrannú a očistnú schopnosť (ELKS 1, s. 211 – 213). Verilo sa aj tomu, že človek, ktorý chyť svätójánsku mušku a nosí ju pri sebe, bude mať šťastie (ibid.). Zo širšieho slovanského hľadiska sa poverám spojeným so svätójánskou muškou venuje A. V. Gura vo svojej práci *Symbolika zvierat v slovanskej ľudovej tradícii*. Upozorňuje na povery stotožňujúce ľudské duše so svätójánskymi muškami (na Ukrajine a v Malopoľsku), na spätosť ich názvov v západoslovanských, chorvátskych a čiastočne aj v ruských nárečiach s jánskym dňom, ale i na blízkosť svätójánskej mušky ako zoomorfickej bytosti s démonologickým obrazom bludných ohňov, v ktorých ľudia videli stelesnenie duší zomretých (Gura, 1997, s. 502). Veľmi zaujímavá je symbolika spájajúca svetlušku s dobytkom. Takmer všetky tieto väzby nájdeme aj v našich nárečových názvoch.

K symbolike spojenia svätójánskej mušky s dňom sv. Jána Krstiteľa sa viaže slovinská legenda zaznamenaná A. N. Afanasievom v práci *Poetické názory Slovanov na prírodu*, ku ktorej pridal lingvistické komentáre A. F. Žuravľov v publikácii *Jazyk a mýtus*. Prejavuje sa v nej veľká láska k tomuto chrobáčkovi, ktorý vraj lietal v dome rodičov Jána Krstiteľa a osvetľoval kolísku svätého dieťaťa (Žuravľov, 2005, s. 768). Na to, že o svetluške sa v ruskom materiáli prakticky nenašli doklady, ktoré by zachytávali výrazne negatívne prijímanie tohto chrobáka, poukázala N. A. Krasovská v štúdiu *Názvy svätójánskej mušky v ruských nárečiach* (2020). Svätójánske mušky vyvolávajú u nositeľov nárečí prevažne kladné emócie.

Už sme spomínali, že v slovanskom svete sa svätójánske mušky niekedy spájali s takzvanými bludnými ohňami. V druhom zväzku ELKS sa uvádza, že svetlonos (svetlá noc, svetielko, bludička) je „démonická bytosť v podobe bludného mihotavého svetielka, objavujúca sa v noci pri močariskách, v lesných húštinách a v blízkosti vodných zdrojov“ (ELKS 2, s. 222). Toto pomenovanie sa prenieslo aj na svetlušku, ktorú podľa slovenského materiálu získaného pre OLA volajú *svetlonos* v Bučanoch (o. Hlohovec) a *svetlonoc* v obci Trnovec nad Váhom (o. Šaľa). V obidvoch obciach sa používa aj pomenovanie, ktoré je na území slovenských nárečí najrozšírenejšie – *svatójánska muška*.

Zatiaľ čo pomenovaní súvisiacich so svetlom a sviatením bolo v slovenských nárečiach relatívne málo, okruh názvov motivovaný sviatkom svätého

Jána Krstiteľa s komponentom *svättojánsky* je naozaj rozsiahly. Či sa pozrieme na mapu OLA, alebo na pracovnú mapu lexikálneho zväzku ASJ, všade nám bude svietiť to isté pomenovanie. Keďže slovenské nárečia prešli vlastným historickým vývinom, fonetická podoba tohto názvu sa v jednotlivých regiónoch a obciach trochu odlišuje, napr. *svättojánska*, *svatojánská*, *svetojánská/-a*, *svatovianska*, *švetojanska*, *svetojaňska*, *svatojaňska muška*. Je ich tak veľa, že sa nám sem všetky ani nepomestia. V šarišskej obci Dlhá Lúka (o. Bardejov) *švetojaňske muški tak švicaci l'itaju* a na Spiši *še svatojanske muški večar šumňe blišča* (Smižany, o. Spišská Nová Ves). Na západnom Slovensku sa vďaka svojej vlastnosti dostali aj do prirovnania: keď ľudia v Skalici chceli poukázať na príliš odvážnu dĺžku sukne u nejakej dievky, tak skrikli: *Ale Zuzo, šak ti tuším aňi sukňu nemáš, šak ti rit sviťi zdaleka jak svatojánskej muške!* Ľudia si svetelné signály svetlušiek dobre všimli, a keď ich vlastný svetelný zdroj už slabo svietil, iba tak sliepňal, v Turci povedali: *Táto lampa bliňká ako svätojánská muška* (Zgúth, s. 242). Pozitívny vzťah k svetlušiek vyjadruje v týchto dvojslovných pomenovaniach nielen súvislosť so sv. Jánom Krstiteľom, ale aj deminutívna podoba substantíva. Tak to bolo aj v 18. storočí (iste aj skôr), keď sa požadoval takýto postup: *musske swatoganske usuš a rozotri gjch na prach!*

No v niektorých obciach nelietajú svättojánske mušky či chrobáčky. Sú také miesta, kde v lese svieti *svättojánska mucha* (Sása, o. Zvolen), *sviatojanska mucha* (Važec, o. Liptovský Mikuláš), *svatojánska mucha* (Kubrica, o. Trenčín; Hody, o. Galanta) a v goralských nárečiach *švyntojansko mucha* (Ždiar, o. Poprad). Toto pomenovanie dostala už dávno: *lampyrus: swetluska, swatojánska mucha* (1795; HSSJ 5, s. 569).

V dvoch obciach sa vyskytlo pomenovanie *muška* (Paludza, o. Liptovský Mikuláš; Rebrín, o. Michalovce) bez akéhokoľvek atribútu a v obci Valaská Belá (o. Prievidza) so západoslovenským nárečovým typom sa svetluška volá *svatojanka*.

Už sme spomenuli, že v obci Guta (maď. Galgaguta) v Maďarsku poznajú *svietického chrobáka*. Okrem tohto názvu používajú aj z maďarčiny prevzaté pomenovanie *sentjanožbogár*. Aj v Ludinciach (o. Štúrovo) podľa lexikálneho dotazníka ASJ 4 vedľa, že svetluška nie je mucha, a tak tam poletuje *svetojanski bugár*. Podobná situácia je v Čerhove (o. Trebišov), kde sa používa spojenie *svetojanski chrobačok*. No a v Gemeri sa zasa vyskytuje

svatojanski janik (Muránska Zdychava, o. Revúca). Ten nás dostáva k rozsiahlej skupine pomenovaní, ktoré sú odvodené od mužského krstného mena Ján. Zaznamenali sa najmä lexikalizované spojenia s adjektívom *jánsky*, *jánovský* aj s privlastňovacím komponentom *Jánov*.

V Ozdine (o. Lučenec) *jánski bobáčik bruškon svéti*, *čez Jána l'eta*. Takisto zriedkavá je aj *jánska muška*, ktorú (spolu so svätójánskou muškou) poznajú v Lipovanoch (o. Lučenec), *janouska muška* (Nižný Hrabovec, o. Vranov) a *Jánovi bobáčik* (Vyšná Pokoradz, o. Rimavská Sobota). O niečo častejšie sa na východnom Slovensku a v slovenských nárečiach na území Maďarska s východoslovenským nárečovým typom objavuje *Janovi hrobaček* (Stará Huta, maď. Óhuta; Trstené pri Hornáde, o. Košice), *Janovi chrobačok* (Miňovce, Tisinec, o. Strážske; Porúbka, o. Humenné) alebo aj *Janov hrobaček* (Nižná Hutka, o. Košice), *Janov chrobaček* (Kuzmice, o. Trebišov) či *Janovo chrobački* (Okrúhle, o. Bardejov; Chotča, o. Stropkov) a narúšajú tak „monopol“ pomenovania svätójánska muška.

Okolo Rimavskej Soboty a vo viacerých východoslovenských nárečiach sa vyskytujú *Jánove mušky*, napr. *Jánová muška* v Kokave nad Rimavicou (o. Rimavská Sobota), *Jánová muška* v obci Potok (o. Rimavská Sobota), najčastejšie je to však *Janova muška* (Malcov, o. Bardejov; Stročín, o. Svidník; Vyšné Remety a Choňkovce, o. Sobrance; Rankovce, o. Košice; Marhaň, o. Gíraltovce; Žalobín a Davidov, o. Vranov).

V gemerských nárečiach majú svoje teritórium *janiky*, *jániky* a *jánošky*. Všetky sú odvodené od vlastného mena Ján. Veď „Jánoš je východoslovenská a aj maďarská rozšírená podoba krstného mena Ján“ (Lalíková, 2014, s. 68). V Sirku *jánošíki sviatá* a v Kameňanoch (obidve obce v o. Revúca) bol v lese *jánošík*, no bez valašky a pištoliiek. Inak tam má svoje teritórium skôr *jánik* (Šivetice a Vlachovo, o. Rožňava; Chyžné, o. Revúca) a *jánik* (Mikolčany, o. Revúca; Kunova Teplica, o. Rožňava). V Betliari pri Rožňave lietajú *jánki*.

So sviatkom sv. Jána Krstiteľa súvisia aj trojslovné pomenovania svätójánskej mušky, ktorá ľuďom odjakživa poskytovala potravu pre fantáziu a možnosť objavovať v noci krásu malého svetielkujúceho tvora. Niekedy len tak *šedzel'i sebe na medzi a kukal'i, jak kolo nih l'itaju chrobački svateho Jana* (Prešov). Aj v slovenskom materiáli⁴ sa vyskytol názov súvisiaci

⁴ V slovenskom materiáli OLA sa pri svätójánskej muške zistili pomenovania s komponentmi ako kravka, koník, koza, kozuľka (por. OLA 1, OLA 13).

s pomenovaním dobytká. V obci Stretavka (o. Veľký Krtíš) sa svätôjánske mušky nazývajú *svatoho Jana kravi*.

Zaujímavá je skupina slov, pri ktorých sa na označenie svätôjánskej mušky prenieslo pomenovanie iného chrobáčka, ktorý je tiež prijímaný pozitívne a odráža sa to aj v jeho názvoch – lienky sedembodkovej (*Coccinella septempunctata*). V HSSJ sú zachytené lexikalizované spojenia substantíva lienka s atribútmi svätôjánsky a jánsky: *swatoyanske lienky lietagjce su* (1666; HSSJ 5, s. 569); *ljenka jánska swjtyj w nocy, ale gen samček* (1798; HSSJ 7, s. 511). O tomto význame slova lienka písal aj Ľudovít Novák v štúdiu *Závažnosť turčianskeho slovníka prof. Vážneho pre slovenskú historickú lexikológiu*. Dokladá jeho používanie v Liptove (Hubová a Švošov), „hoci je popritom známe už i podľa všetkého pomerne mladšie *svätôjánske muški*, teda združené pomenovanie“ (Novák, 1962, s. 132). Použitie slova lienka i lexikalizovaného spojenia svätôjánska lienka je doložené aj v autobiografii G. K. Zechentera-Laskomerského *Päťdesiat rokov slovenského života I.: Tackajúc sa z boka na bok konal tú cestu trojnásobne, šibrinkujúc kahancom sem-tam sťaby svätôjánska lienka* (Zechenter-Laskomerský, s. 47); *Rozmetali šuhajov na všetky strany, ani už nepamätám, koho a kam, ale sa motali ako lienky na svätého Jána* (ibid. s. 173). V materiáli získanom dotazníkovým výskumom pre lexikálny zväzok ASJ sa v časti južnostredoslovenských nárečí ako pomenovanie svätôjánskej mušky zachytila aj jednoslovná podoba *lienka* (Staré Hory, o. Banská Bystrica; Kociha a Tisovec, o. Rimavská Sobota; Čierny Balog a Hronec, o. Brezno). Na označenie lienky sa tam používajú fonetické varianty spojení *pámbožkova* a *pámbožťokova kravička*.

Na juhozápadnom Slovensku sa potvrdil podobný typ prenosu pomenovania. Lienka sa v tejto oblasti vyskytuje aj pod názvom *katarínka* vo svojich fonetických variantoch. V Poľnom Kesove (o. Nitra) potom poznajú aj *svatôjánsku katerinku*. Chrobák ako chrobák.

Žltozelené svetlo, ktoré svätôjánske mušky vydávajú, motivovalo pomenovania svojím sfarbením. Niektorým sa videlo viac zelené, a tak v Nitrianskej Blatnici (o. Nitra) svetlušky volali *zelená muška*, viacej na východ sa ľudom svetlo svetlušiek zdalo zlatožltým, tak ich pomenovali *'zlata 'muchu, 'zlata 'muška* (Čukalovce, o. Snina) a *zlati janik* (Rejdová, o. Rožňava).

Svätôjánska muška nie je známa tým, že by vydávala zvuky (na rozdiel od takých hudcov, ako sú svrčky), ale i tak jej v Lúčkach (o. Michalovce)

prischlo pomenovanie *hudačok*. Možno tiež nejakým prenesením, ako to bolo v prípade pomenovaní *lienka*, *katarínka*. Nie je to ojedinelý prípad v slovanských nárečiach, kde sa pre svetlušku používajú aj pomenovania *svrček*, *kuznec*, *koval'*, *červ*, ktorými sa bežne pomenúvajú celkom iné tvory (p. OLA 1, s. 177 – 178).

Na svietenie v ľudských obydliaoch i na cestách sa používali lampáše. Presne takto nájdeme zobrazenú svetlušku v detských animovaných filmoch, ale aj vo veršoch citovaných v úvode – malý chrobáček so svietiacim lampášikom (malou lampou) v ruke. A tak v Žakarovciach (o. Gelnica) *lampašiki šumňe švieca*. *Lampašik* ako pomenovanie pre svetlušku sme zachytili aj v obci Mokroluh (o. Bardejov).

V slovenských nárečiach v Maďarsku so záposlovenským nárečovým typom sa ako jednotlivosť v obci Síleš (maď. Vértesszöllös) vyskytol názov *smrallavi chrobák*.

Ako sa vám páčili všetky tie *muchy*, *mušky*, *chrobáky*, *chrobáčiky*, *bobáčiky*, *bugáre*, *janíky*, *jánošiky*, *svetlonosi*, *lampašiky*, *lienky*, *katarínky* a *hudáčiky*, ktoré navyše môžu byť *svietiace*, *svätajánske*, *jánske*, *Jánové*, *jánovské*, *zelené* aj *zlaté*? Ak sa vám zdá, že už je tých názvov priveľa, neďajte sa mýliť. V celom slovanskom svete sa našlo vyše 200 pomenovaní a ich morfológických odvodenín. A verte tomu, že to nie sú všetky. Uznajte, že sme tie svetlušky iba tak prebleskli. Hlavne, aby s nami zostali v lesoch a osvetľovali svojim čarovným svetlom aj v budúcnosti myšlienky, túžby a nádeje tých, čo sa budú na ne dívať.

LITERATÚRA

Atlas slovenského jazyka. IV. Lexika. Časť druhá. Úvod – komentáre – dotazník – indexy. Zost. A. Habovštiak. Bratislava: Veda 1984. 368 s.

BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nářečí. Prešov: Náuka 2004. 350 s.

Český jazykový atlas. 2. Zpracoval dialektologický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze a v Brně: Jan Balhar a Pavel Jančák (vedoucí autorského kolektivu). 2., elektronické, opravené a doplněné vydání, Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2012 (2. díl). Dostupné na <https://cja.ujc.cas.cz/CJA2>.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1. Ved. red. J. Botík, P. Slavkovský. Bratislava: Veda 1995. 484 s.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. Ved. red. J. Botík, P. Slavkovský. Bratislava: Veda 1995. 448 s.

GURA, Alexander Viktorovič: Symvolika životnych v slavjanskej narodnoj tradicii. Moskva: Indrik 1997. 912 s. Dostupné na <https://inslav.ru/publication/gura-v-simvolika-zhivotnyh-v-slavyanskoy-narodnoy-tradicii-m-1997>.

HABOVŠTIAK, Anton: Dotazník pre výskum slovenských nárečí. II. 1. Lexikálna časť. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1964. 1 259 otázok.

Historický slovník slovenského jazyka. 5. R (rab) – Š (švrkotat'). Ved. red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2000. 692 s.

Historický slovník slovenského jazyka. 7. Z – Ž. Dodatky. Ved. red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2008. 542 s.

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.

KRASOVSKÁ, Nelli Alexandrovna: Nazvanije svetlačka v russkich govorach. In: Leksičeskij atlas russkich narodnych govorov. Materialy i issledovania. Red. S. A. Myznikov. Sankt Peterburg: ILI RAN 2020, s. 382 – 392. Dostupné na <https://iling.spb.ru/periodicals/larng/2020/book.pdf>.

LALIKOVÁ, Tatiana: Mená členov Jánošíkovej družiny. In: Zo studnice rodnej reči. 2. Bratislava: Veda 2014. s. 66 – 73.

NOVÁK, Ľudovít: Závažnosť turčianskeho slovníka prof. Vážneho pre slovenskú historickú lexikológiu. In: Jazykovedný časopis, 1962, roč. 13, č. 2, s. 127 – 137.

Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovatel'naja. Vypusk 1. Životnyj mir. Hl. red. R. I. Avanesov. Moskva: Nauka 1988. 190 s.

Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija lexiko-slovoobrazovatel'naja. Vypusk 1. Arealogičeskij kommentarij. Tom 1. Životnyj mir. Red. T. I. Vendina. Moskva – Sankt Peterburg: Nestor-Istorija 2021. 300 s. [v tlačí]

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Čin-Čin. Bratislava: Mladé letá 1991. 98 s.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Ľšli svrčky poza bučky. Bratislava: Zlatý fond denníka Sme 2022. Dostupné na https://zlatyfond.sme.sk/dielo/3081/Podjavorinska_ľsli-svrcky-pozabucky/9#ixzz7U5ULJRHc.

SKOK, Petar: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga prva. A – J. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 1971. 704 s.

SLÁDKOVIČ, Andrej: Sövény v rodine Dušanovej. Bratislava: Zlatý fond denníka SME 2010. Dostupné na https://zlatyfond.sme.sk/dielo/14/Sladkovic_Sovety-v-rodine-Dusanovej/ bibliografia#ixzz7Utcj1 WkI.

Slovník slovenských nárečí. I. A – K. Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.

Slovník slovenských nárečí. II. L – P (povzchádzať). Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1 066 s.

ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: Päťdesiat rokov slovenského života. I. Bratislava: Zlatý fond denníka Sme 2010. Dostupné na https://www.michalova.sk/e_download.php?file=data/editor/39sk_4.pdf&original=zechenter-g-k-1_50-rokov-1_txt.pdf.

ZGÚTH, Peter Pavol: Nářečové slová. (Turiec II.). In: Slovenská reč, 1943, roč. 10, č. 7 – 8, s. 241 – 246.

ŽURAVĽOV, Anatolij Fiodorovič: Jazyk i mif. Lingvističeskij kommentarij k trudu A. N. Afanasieva „Poetičeskije vozzrenia slavian na prirodu“. Moskva: Indrik 2005. 1004 s. Dostupné na https://inslav.ru/images/stories/pdf/2005_Zhuravlev_Jazyk_i_mif.pdf.

ROZLIČNOSTI

Môžeme si predplatiť službu, ktorá je zadarmo?

S výrazným rozširovaním elektronických médií a sociálnych sietí preniká do slovenčiny mnoho anglicizmov. V jazykovej praxi je tendencia prekladať ich, resp. hľadať vhodné slovenské ekvivalenty. Ako sa dá nahradiť anglické slovo *subscription*? Je možné ho preložiť ako *predplatné* (keď sa použije vo význame, pri ktorom nejde o platenú službu) napriek tomu, že sa v slovníku uvádza, že *predplatné* je istá suma? V akých významoch sa v súčasnej slovenčine používa slovo *predplatné*? Môžeme uvažovať o *predplatnom* aj v prípade, že nejde o platenú službu? S takýmito otázkami sme sa stretli v jazykovej poradni.

Pozrime sa najprv na anglické slovo *subscription*, ktoré chceme nahradiť slovenským ekvivalentom. V anglickom slovníku Oxford Learner's Dictionaries¹ sa pri ňom uvádzajú dva významy: 1. an amount of money that you pay regularly to receive a service, be a member of a club, support a charity or receive regular copies of a newspaper or magazine; the act of paying this money (suma peňazí, ktorá sa platí pravidelne za sprístupnenie služby, poplatok za členstvo v klube, pravidelná finančná podpora charity, pravidelné predplatné časopisov a novín; zaplatenie tejto sumy peňazí), 2. the act of people paying money for something to be done (zaplatenie za vykonanie niečoho /práce alebo služby/; voľný preklad autorky). Z uvedeného vyplýva, že v anglickom jazyku sa toto slovo používa aj vo význame „suma, ktorá sa platí za využitie nejakej služby“. Na internete sa popri substantíve *subscription* stretneme aj s anglickým slovesom *subscribe*, ktoré má v uvedenom slovníku niekoľko významov, jedným z nich je význam 2. to arrange to have regular access to an electronic information service or other internet service

Príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0133/20 Slovenský právopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe.

¹ Slovník je dostupný na <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.

(zabezpečiť si pravidelný prístup k elektronickým alebo internetovým službám; voľný preklad autorky). Takto sa v slovenčine používa aj slovo *odber*, najmä v rámci sociálnych sietí a rôznych streamovacích služieb (zabezpečujúcich nepretržitý prenos zvukového a audiovizuálneho obsahu).

Anglické substantívum *subscription* sa podľa Anglicko-slovenského slovníka (1999, s. 1008) do slovenčiny prekladá ako „predplatné, abonmán; *have a s. for a newspaper* predplácať si noviny; *take out a s. to a magazine* predplatiť si časopis“, preto sa pozrieme na významy týchto slov v slovenčine. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2020, s. 552; ďalej KSSJ) sa pri hesle *predplatné* uvádza význam „suma, ktorá sa za niečo objednané zaplatí vopred: *mesačné p. za noviny*“. Napriek slovníkovej definícii sa v jazykovej praxi pri slove *predplatné* stretáme aj s významom vyjadrujúcim službu alebo produkt, teda neznamená len „sumu, ktorú uhradíme“, ale prirába význam „produkt (alebo služba), ktorý si na určitý čas predplatíme“. Vidíme to aj na príkladoch zo Slovenského národného korpusu (ďalej SNK)²: *Objednávam si predplatné denníka SME na jeden mesiac. – Predplatné vám vybavíme priamo v našej redakcii. – Dĺžka predplatného 6 mesiacov, cena predplatného 78 €. – K ročnému predplatnému dostanete zdarma kupóny.* Zaujímavé je spojenie *cena predplatného*, pri ktorom je významový posun evidentný. Ak chce autor textu vyjadriť explicitne, že ide o cenu, je zrejmé, že nevníma predplatné ako sumu, ale ako produkt, ktorý si na istý čas zabezpečuje. V tomto prípade by sme odporúčali používať slovo *odber* namiesto slova *predplatné*. Význam slova *odber* zahŕňa aj podľa slovníkov príjem tovaru (presné slovníkové znenie významov uvádzame ďalej), čo dokazujú aj výskyty tohto slova v SNK v súvislosti s platením, resp. službou: ... *dokumentoval rázne šetrenie zrušením odberu novín. – Vaši čitatelia majú často problémy s odberom SME či s predajom vašich novín v stánkoch. – Preverovaním v rozšírenom kontrolovanom období sme zistili, že šiestim klientom bol neoprávnene účtovaný výdaj ich prostriedkov z depozitnej pokladne za nákup a odber tlače v celkovej sume vyše 2 162 €. – V prípade, že si chcete kvôli súť aži zabezpečiť odber väčšieho množstva novín, volajte...* Synonymom (porov. Synonymický slovník slovenčiny, 1995, s. 530) slova *predplatné* je *abonmán*. Podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka A –

² <https://bonito.korpus.sk/>

G (2006, s. 59; ďalej SSSJ) je *abonmán* 1. objednávka so zaplacením vopred, abonencia, predplatenie; 2. suma, ktorou si predplatiť zabezpečuje pravidelné dodávanie časopisu al. vstup do divadla, na koncert a pod., predplatné.

Čo však v prípade, ak si chceme dopredu zabezpečiť na nejaký čas službu, za ktorú nebudeme platiť? Už aj zo samotnej štruktúry slova *predplatné*, resp. *predplatiť* vyplýva, že ide o finančné vyplatenie služby. Preto ak uvažujeme o službe zadarmo, musíme sa pokúsiť nájsť iné pomenovanie. Aj v tomto prípade možno použiť slovo *odber*, ktoré má podľa KSSJ význam „odoberanie niečoho“, pričom môže ísť o produkt alebo službu, ako vyplýva z uvedených príkladov: *zvýšený o. plynu; o. krvi, o. tlače*. V SSSJ O – Pn (2021, s. 215) nájdeme pri slove *odber* význam 2. príjem, získavanie nejakého tovaru na základe vopred dohodnutých obchodných (dodávateľsko-odberateľských) vzťahov. Podľa slovníkovej definície takýto príjem tovaru môže, ale nemusí byť soplátneň. Zo SNK sme vybrali príklady používania slova *odber* ako bezplatnej služby: *Na odber tém sa zariadenia prihlasujú správou typu SUBSCRIBE a broker odber potvrdí správou SUBACK. Odber je možné zrušiť správou typu UNSUBSCRIBE. – Popri možnosti vyhľadávania sa dá prostredníctvom e-mailu prihlásiť na odber noviniek a divák je pravidelne informovaný o ďalších operných predstaveniach, ktoré môže sledovať z pohodlia domova úplne zadarmo. – Zaregistrujte sa na bezplatný odber aktuálnych informácií priamo na váš e-mail. – Takéto notifikácie podľa úradu dostávajú aj používatelia, ktorí sa neprihlásili na odber videí zo súvisiacich YouTube kanálov*. Vybrané príklady potvrdzujú, že v súčasnosti sa s bezplatným získavaním (najmä elektronických) informácií a služieb spája slovo *odber*, nie *predplatné*.

Na záver môžeme konštatovať, že slovo *predplatné* sa používa popri význame „suma“ uvedenom v slovníkoch aj v novom význame „služba, za ktorú si človek dopredu zaplatí“. Popritom v jazykovej praxi funguje slovo *odber*, ktoré sa najmä v elektronickej komunikácii využíva (podobne ako slovo *predplatné*) na označenie činnosti, ktorou si zabezpečíme nejakú službu dopredu na istý čas. Rozdiel je v tom, že pri odbere sa za službu nemusí vždy platiť (porov. príklady vyššie). Aj preto pri preklade slova *subscription* vo význame „zabezpečenie neplatenej služby“ odporúčame ako jeho slovenský ekvivalent slovo *odber*.

Daša Nemcová

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Anglicko-slovenský slovník. Red. J. Fronek – P. Mokrň. Bratislava: Veda 1999. 1 221 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 5., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Matica slovenská 2020. 960 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka O – Pn. Red. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2021. 1 127 s.

Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. Bratislava: Veda 1995. 998 s.

SPRÁVY A POSUDKY

Kodifikácia v Pravidlách slovenského pravopisu (1931 – 2013)

[KOPECKÁ, Martina: Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013. Jazykovedné štúdie XXXIV. Bratislava: Veda 2019. 378 s. ISBN 978-80-224-1814-0.]

Hodnotným príspevkom s trvalou poznávacou hodnotou sa v oblasti dejín slovenského spisovného jazyka a jeho preskripcii stala rozsiahla monografická práca Martiny Kopeckej s názvom *Kodifikačné tendencie v pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013*, ktorá vyšla v r. 2019 v sérii Jazykovedné štúdie s poradovým číslom XXXIV. Práca je výsledkom dlhodobého systematického výskumu jednotlivých vydaní Pravidiel slovenského pravopisu so zameraním na stabilitu a najmä na zmeny, ktorými sa jednotlivými vydania pravidiel predpisovala formálna stránka slovenského spisovného jazyka, časť jeho gramatických tvarov a slovotvorných postupov.

Monografia je rozdelená do troch kapitol. Prvá z nich obsahuje teoreticko-metodologické východiská so zameraním na vývin kodifikácie spisovnej slovenčiny a stabilizovanie jej noriem od začiatku 30. rokov 20. storočia po začiatok druhého desaťročia 21. storočia. Autorka vychádza z dvoch protichodných tendencií ponímania slovenského jazyka v tridsiatych rokoch minulého storočia – z teórie o jednotnom československom jazyku, proti ktorej stála teória samostatnosti slovenského spisovného jazyka. V rámci hodnotenia jednotlivých prúdov a vedeckých názorov na postavenie slovenčiny v mezivojnovom Československu obsahuje táto kapitola podrobný prehľad reakcií na jednotlivé vydania Pravidiel slovenského pravopisu – z rokov 1931, 1940, 1953 (vrátane neschváleného návrhu z r. 1939) až po vydanie z r. 2013. Kritickým komentárom týchto vydaní tak M. Kopecká vymedzila predmet svojho skúmania (s. 25 – 27) a nadviazala naň vymedzením cieľov a metodologických východísk práce (s. 27 – 34). Hlavný cieľ analýzy jednotlivých vydaní Pravidiel slovenského pravopisu autorka vníma ako súhrn čiastkových analýz, obsahujúci mimojazykové a jazykové faktory a ich

vplyv na kodifikované podoby jazyka. Autorka monografie identifikuje pravopisné a jazykové prostriedky, ktoré v jednotlivých vydaniach spôsobovali nestabilitu, poukazuje na povahu zásahov do noriem spisovnej slovenčiny, odkazuje na skutočnosť, či sa v kodifikovaných normách reflektovali výsledky prirodzeného vývinu jazyka, a pri analýze a porovnávaní jednotlivých vydaní pravidiel sa zameriava na deskriptívny systémový, explanačný, pragmalingvistický aj sociolingvistický náhľad.

Jadro posudzovanej práce tvoria dve rozsiahle kapitoly. Významnou súčasťou vytvárania obrazu o vývine kodifikačných tendencií slovenského pravopisu a jazykového systému v najširšom ponímaní za posledných 100 rokov je kapitola s názvom *Politická, spoločenská, kultúrna a jazyková situácia od konca 1. svetovej vojny po začiatok 21. storočia* (s. 35 – 107). V nadväznosti na kodifikačné práce Sama Czambela sa v tejto kapitole postupne analyzuje politická, spoločenská a kultúrna situácia od konca prvej svetovej vojny až po začiatok druhej svetovej vojny, t. j. jazykový vývin v období prvej ČSR v medzivojnovom období a jazyková situácia od štyridsiatych rokov až po začiatok 21. storočia. Jednotlivé vydania pravidiel slovenského pravopisu z roku 1931, 1939, 1940, 1953 a 1991 si autorka všima z hľadiska kodifikačných kritérií, pojmov v norme a z hľadiska používateľa jazyka. Z metodologického hľadiska opisuje aj zásady, ktoré pri identifikácii národných jazykov aplikoval Pražský lingvistický krúžok, zaujíma kritické stanovisko k pojmom *purizmus* a *čechoslovakizmus* a na ich pozadí hodnotí prvé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1931, neschválený návrh pravidiel z roku 1939 a ich úpravu z roku 1940, ako aj kodifikáciu spisovnej slovenčiny v povojnových Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1953 a vydanie z roku 1991.

Najrozsiahlejšou a najpodrobnejšou časťou monografie M. Kopeckej je tretia kapitola s názvom *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z roku 1931 až 2013* (s. 104 – 287). V tejto kapitole sa autorka osobitne venuje pravopisným princípom a schváleným aj neschváleným pravopisným reformám, historickému a etymologickému pohľadu na predložky *s*, *so*, *z*, *zo*, ustaľovaniu spojení s týmito predložkami v genitíve a v inštrumentáli a pravopisu predpôň *s-*, *so-*, *z-*, *zo-*, *vz-* (s. 105 – 131). Na týchto príkladoch autorka poukazuje na súčinnosť a konfliktnosť fonologického a etymologického princípu pri kodifikovaní konkrétnych predložiek a predpôň

a výrazov, v ktorých sa ich etymologická štruktúra dnes už nepociťuje (napr. v slovách typu *zbor, zjazd, zväz, zvitok, správa*). Osobitnú pozornosť venuje M. Kopecká vývinu a ustáľovaniu koncoviek v minulom čase sloviess (*-ly > -li*), pravopisu základných čísloviek typu *dvadsať, päťdesiat* a vývinu pravopisu prísloviess typu *dočervena/do červená, načerveno/na červená* (s. 132 – 150). Organickú súčasť charakteristiky jednotlivých vydaní pravidiel tvorí aj vývin pravopisu vlastných mien, ustanovovanie kritérií rozdeľovania slov na konci riadka a kritický postoj k slovensko-českým slovným dvojtvaram typu *laket/loket, rázsocha/rosocha, rázporok/rozparok, rázcestie/rozcestie*, resp. *kališok/kališek, čepiec/čepec* (s. 168 – 171).

Okrem pravopisnej oblasti výrazný okruh kodifikácie slovenského jazyka tvoria gramatické otázky. V rámci jednotlivých vydaní Pravidiel slovenského pravopisu sa v posudzovanej práci samostatne analyzuje vývin skloňovania podstatných mien mužského rodu (typu *hosti/hostia, muži/mužovia*, s. 176) s rozlíšením mužských životných podstatných mien a zvieracích podstatných mien vo vzťahu ku kategórii životnosti (najmä v tvaroch množného čísla, s. 178 – 179), podstatných mien ženského rodu – vývin smerujúci od pôvodnej historickej klasifikácie substantív podľa kmeňov (s. 190), ustáľovanie vkladných vokálov v genitíve plurálu (191 a n.) a ustáľovanie jednotlivých tvarov pri substantívach stredného rodu (*nebesám/nebesiam, očima/očami*, s. 207). Opodstatnenie kodifikovaných tvarov si autorka overovala aj na písaných textoch v Slovenskom národnom korpusse (pozri napr. s. 206). Rovnaká metodológia sa uplatnila aj pri stabilizácii skloňovania zámen (*do neho, doňho, doň*, s. 211, *onoho/oného*, s. 213, *samé, samy*, s. 214), čísloviek (*dvoma/dvomi, tromi/tromi; dvoje, troje, päťoro*, s. 217) a stupňovania prídavných mien (*hustší/hustejší, čistší/čistejší*, s. 219). Osobitne sa v práci rozoberá problematika časovania sloviess, ich klasifikácie podľa prítomných a infinitívnych kmeňov a ustáľovanie jednotlivých slovesných tvarov (s. 223 – 230).

Množstvom problémových tvarov a ich ustáľovaním sa vyznačuje oblasť tvorenia slov. Spätá je s problematikou kvantity samohlások, s neutralizáciou opozície kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť. Podrobnou analýzou jednotlivých prístupov pri kodifikovaní podôb s príponami *-ár, -áreň* po predchádzajúcej dlhej slabike (s. 236 – 249), stabilizáciou (?) foriem *píšúci/píšu-ci*, kvantitou v iteratívach typu *spievavať, čítavať* (s. 260 – 264), výnimkami

z neutralizácie kvantitatívnosť – nekvantitatívnosť (s. 265 – 270) autorka poukazuje na diverzifikované názory jazykovedcov a na nejednotné kritériá pri uplatňovaní kodifikovaných podôb (napr. aj v prípade slovotvorných prípon *-ár, -áreň*, s. 273 – 275). Záver kapitoly tvorí prehľad vývinových tendencií pri kodifikovaní slov so slovotvornou príponou *-isko* (s. 275), vývin obyvateľských mien a adjektív utvorených od toponým (s. 276 – 282), slovotvorná charakteristika pejoratív typu *krikľúň, špehúň* (s. 283), stabilizácia maskulín typu *denník* a ustáľovanie názvov jazykov (s. 285). V rozsiahlom závere (s. 288 – 304) autorka konštatuje, že v porovnaní s predchádzajúcimi vývinovými obdobiami slovenčiny sa v medzivojnovom období až do roku 2013 slovenčina rozvíjala, formovala a používala v odlišných politických, spoločenských, kultúrnych aj jazykových podmienkach. M. Kopecká sa kriticky vyjadruje k unifikačným tendenciám prvých pravidiel z roku 1931 a po interpretácii ďalších vydaní konštatuje, že pri kodifikačnom procese je dosiahnutie žiaduceho prototypového efektu podmienené predchádzajúcou rozsiahlou a vyčerpávajúcou vedeckou analýzou z pohľadu statiky aj dynamiky jazyka, ako aj aplikáciou jestvujúcich a aktuálne sa rozvíjajúcich lingvistických metodológií. Textovú časť práce dopĺňa 54 prehľadných tabuliek s príkladmi jednotlivých vydaní pravidiel, presvedčivo ilustrujúcich autorkine tvrdenia. Hĺbku vedeckej argumentácie M. Kopeckej dokazuje aj vyše 600 bibliografických jednotiek, tvoriacich zoznam použitej literatúry (s. 344 – 377).

Monografia Martiny Kopeckej *Kodifikačné tendencie v Pravidlách slovenského pravopisu z rokov 1931 – 2013* sa zaraďuje medzi základné diela slovenskej jazykovednej produkcie posledných rokov. Vyznačuje sa vysokou poznávacou hodnotou, presvedčivou metodológiou, dlhodobým spontánnym záujmom o riešenie problematiku, nestranným a aktuálnym metodologickým prístupom. Poznatky, ktoré autorka zhrnula vo svojej vedeckej monografii, sú vzácnym zdrojom vyhodnocovania a usúvzťažňovania kodifikačných kritérií, poznávania aj poznania prirodzenej podoby jazyka, opodstatnených aj neuvážených, politicky podmienených či autoritatívne aplikovaných preskripčných snáh. Práca Martiny Kopeckej je nielen sumarizáciou kodifikovaných podôb slovenčiny za posledné storočie, odhalením meniacich sa kritérií, ktoré nie vždy možno hodnotiť ako funkčné, ale stáva sa hodnotným zdrojom ďalšieho spracúvania prirodzených podôb súčas-

ného slovenského jazyka a prostriedkom na pochopenie opodstatnených aj neopodstatnených zmien v jednotlivých vydaniach Pravidiel slovenského pravopisu. Fundovanosťou analýz, kritickým hodnotením konkrétnych vydaní pravidiel a presvedčivými závermi si práca vyžaduje pomalé a pozorné čítanie či štúdium, podmieňujúce pochopenie celkového obsahu monografie a aj poučenie o funkčnosti a prirodzenosti prvkov v kodifikovanej podobe slovenského jazyka.

Pavol Žigo

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

KS

SPYTOVALI STE SA

Budeme cestovať za lacno? – Námetom na napísanie príspevku bola jednoduchá otázka do telefonической jazykovej poradne, či je výraz *cestovať za lacno* gramaticky v poriadku. Nemalo by to byť *cestovať lacno*?

Príslovka *lacno* sa v Slovníku súčasného slovenského jazyku H – L (2016) uvádza s tromi významami: 1. „za málo peňazí; op. draho“ 2. „bez vynaloženia námahy, nezaslúžene; syn. ľahko“ 3. „nejdúc do hĺbky, povrchné“. V spojení *cestovať lacno* sa použila príslovka v prvom význame slova. Slovesná väzba bez predložky, resp. samostatnej morfémy *za* sa uvádza vo všetkých slovníkových príkladoch – *lacno predávať, dovážať, vyrábať; variť lacno, ale chutne; vyjde to lacnejšie; možnosť najlacnejšie telefonovať; Ako dobrý obchodník – lacno nakúpil a chcel draho predať*.

Príslovky sú neohybný slovný druh a svoje významy vyjadrujú bez pomoci gramatických kategórií. Podľa Morfológie slovenského jazyka (1966) je vzťah, ktorý viaže príslovky k nadradenému slovu (napr. k slovesu), jednoduchým vzťahom závislosti, ktorý sa nijako neobmieňa, nech je nadradené slovo akékoľvek alebo nech má akýkoľvek tvar. Príslovka sa teda s nadradeným slovesom v úlohe prísudku viaže bez predložky, priamo, napr. *písať hlasno, hovoriť potichu, ponárať sa hlboko, jesť málo, chodiť rýchlo*.

Okrem príslovky *lacno* sa však v jazykovej praxi používa aj podoba *za lacno* s morfémy *za*, v korpuse textov Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01)¹ sa v súčasnosti nachádza 643 dokladov, napr. *Chceli drahý tovar za lacno*. – *Ubytovanie sa tiež dá nájsť za lacno*. – *Predám za lacno malé morské prasiatko*. – *Cestovať sa dá aj za lacno*. V bežnom internetovom vyhľadávачi sa na doméne .sk nachádza približne 21 900 výsledkov výrazu *za lacno*, mnohé z nich sú v inzerátoch či ponukách firiem. Podobne sa používa namiesto príslovky *draho* podoba *za draho*.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV.

Prečo používatelia jazyka používajú pred príslovkou *lacno* aj predložku *za*? Domnievame sa, že je to pod vplyvom podobných prípadov, keď sa uplatňuje predložka *za* v spojení s ohybnými slovnými druhmi – podstatným menom, prídavným menom, číslovkou alebo zámenom. V nich sa podieľa na tvorbe gramatického tvaru, ktorý poznáme ako predložkový akuzatív. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2003) predložka *za* s akuzatívom vyjadruje „mieru (prirovnaním)“, napr. *cestovať za sto eur* (pomocou určitej číslovky *sto*), *cestovať za málo peňazí* (s neurčitou číslovkou *málo*) alebo *cestovať za lacný peniaz* (predložka *za* stojí pred prídavným menom a podstatným menom vyjadrujúcim malý finančný obnos). V rovnakom význame „kúpiť veľmi lacno“ sa používajú aj frazémy *kúpiť za babku*, *kúpiť za facku*.

Ďalšiu podobnosť, ktorá mohla spôsobiť používanie podoby *za lacno*, možno vidieť v existencii inej okolnostnej príslovky *zadarmo* s prefixálnou morférou *za-*, napr. *Nič z toho nedostali zadarmo*. – *Ponúkol mi, že s ním môžem cestovať zadarmo*. – *Dôchodcovia mali možnosť cestovať zadarmo*. Korpus zachytáva i ojedinelé prípady podoby *zalachno* s morférou *za-* písanou dovedna s príslovkou *lacno*, napr. *Ak im tam niečo zalachno priamo letí...* – *Kto daruje alebo zalachno predá hocikaké linoleum...* Na používateľov môže všeobecne vplývať existencia prísloviak s predponami *na-*, *do-*, *od-*, *po-*, *zo-*, *za-*, z ktorých viaceré majú variantnú podobu a spomínané morfémy sa môžu písať aj oddelene, napr. *odmalička* – *od malička*, *odvčera* – *od včera*, *dobiela* – *do biela*, *nahladko* – *na hladko*, *zamladi* – *za mladi*.

Na záver zhŕňame, že príslovka *lacno* sa spája so slovesom bez predložky *za* a na otázku, ako budeme cestovať v lete na dovolenku, odpovieme slovami *budeme cestovať lacno*. Ak sa spýtame, za koľko si kúpime letnú dovolenku, môžeme odpovedať *cestujeme za lacný peniaz* alebo *za tristo eur*. No a možno nás poteší dobrá správa, keď sa dozvieme, že budeme *cestovať za babku*, prípadne deti do šesť rokov budú mať dovolenku *zadarmo*.

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, v. v. i.

Z WEBOVEJ PORADNE

Skloňovanie slova *router*. – Vypadáva samohláska *e* pri skloňovaní slova *router*?

Anglické podstatné meno *router* (vysl. [rúter]) sa prevzalo do slovenčiny ako odborný termín z výpočtovej techniky a v súčasnosti sa už uvádza aj vo Veľkom slovníku cudzích slov (vydavateľstvo SAMO, 2008). Hoci v slovníkovom spracovaní sa pri neživotnom podstatnom mene mužského rodu *router* uvádza popri skloňovaní so zachovávaním samohlásky *e* (t. j. z *routera*) aj možnosť skloňovania s vynechávaním samohlásky *e* (z *routra*), odporúčame zachovávať aj v nepriamych pádoch samohlásku *e*, tak ako sa to ustálilo pri väčšine novších prevzatých slov typu *skener*, *server*, *baner* a pod. Slovo *router* sa zaraďuje do skupiny prevzatých neživotných podstatných mien mužského rodu zakončených na *-er* ako *cícer*, *éter*, *kráter*, *revolver*, *skener*, *zeler*, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *dub*, ale v lokáli jednotného čísla majú príponu *-i*: *na routeri*. Slovo *router* sa skloňuje takto: *router* – (z) *routera* – (k) *routeru* – (vidím) *router* – (o) *routeri* – (s) *routerom*, v množnom čísle: *routery* – (z) *routerov* – (k) *routerom* – (vidím) *routery* – (o) *routeroch* – (s) *routermi*.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300